

KONYA-HATUNSARAY (LYSTRA) VE ÇEVRESİNDEKİ SU YAPILARI

THE WATER STRUCTURES IN KONYA-HATUNSARAY (LYSTRA) AND ITS SURROUNDINGS

Mehmet MUTLU

Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mehmetmutlu@karabuk.edu.tr

Tolga BOZKURT

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, tolgabozkurt@ankara.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 7 Mart 2023
Kabul edildiği tarih: 3 Nisan 2023
Yayınlanma tarihi: 20 Haziran 2023

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 7 March 2023
Date accepted: 3 April 2023
Date published: 20 June 2023

Anahtar Sözcükler

Hatunsaray/ Lystra; Su yapıları;
Çamaşırhane; Çeşme; Köprü; Sarnıç

Keywords

Hatunsaray/ Lystra; Water structures; Laundry; Fountain; Bridge; Cistern

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.1.27

Öz

Konya'nın 35 km kadar güneybatısında, merkez Meram ilçesine bağlı Hatunsaray mahallesi Türk çağında, Likaonya'nın meşhur kentlerinden antik Lystra üzerinde kurulmuştur. Yeni Ahit'te, Aziz Pavlus'un Anadolu'da Hristiyanlığı yaymak üzere gerçekleştirdiği seyahatlerinde uğradığı kentler arasında adı geçen Lystra/Hatunsaray ile birlikte yine yakın civarda yer alan Kilistra/Gökyurt, Botsa/Güneydere ve Detse/Yeşildere; Kapadokya ve Frigya'dakilere benzer, kaya oyma tekniğinde inşa edilmiş dini ve sosyal yapılarıyla dikkat çeken yerleşimlerdir. Hatunsaray ve çevresinde 2012-2013 yılları arasında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında, bölgedeki tarihi su yapılarının coğrafi koşullar altında tasarlanmış; başta içme ve zirai kullanım olmak üzere temizlik ve ulaşım gibi temel yaşamsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik üretilmiş mimari çözümler oldukları görülmüştür. Burada incelenen 3 çamaşırhane, 13 çeşme, 8 köprü ve 7 sarnıç Hatunsaray ve çevresinin Türk döneminde canlanan sosyoekonomik hayatına ve bölgedeki sınırlı su kaynaklarının tarih içindeki kullanımına dair maddi kültür verileridir. Bölgede özellikle, Roma çağında yaygınlık kazanan kaya oyma sarnıç yapımının Türk döneminde de devam ettiği ve hidrolik özellikleriyle bölgeye has bir su depolama tekniğinin geliştiği söylenebilir. Ayrıca, çeşme kitabelerinden su kültürü ve halk mimarisinde yapı yönetimi hakkında özgün çıkarımlar yapılabilmektedir. Selçuklu ilçesi Sille Çamaşırhanesi'nden başka Konya'daki diğer üç çamaşırhane Gökyurt'tadır. Öte yandan Hatunsaray'ın Konya - Antalya ve Alanya kervan yolu üzerinde bulunması ve irili ufaklı akarsular çok sayıda köprü yapımını gerektirmiştir. Araştırma bölgesinin dini ve sivil mimarisini ele alan çalışmalarda su yapıları özelinde mimarlık, sanat tarihi ve yerleşim arkeolojisi yönlerinden bir değerlendirilmeye gidilmemiştir. Bu çalışmada; konunun sınırları ve önemine değinilen giriş bölümünü takiben Hatunsaray ve çevresinin tarihsel topografyası ana hatlarıyla tanımlanmış, Türk su mimarisi içinde bölge yapılarının karakteristik özellikleri belirlenerek, kentsel arkeoloji açısından taşıdıkları değere dikkat çekilmiş ve araştırma sonuçlarıyla birlikte ayrıntılı bir yapı kataloğuna yer verilmiştir.

Abstract

Hatunsaray neighbourhood of Meram district, 35 km southwest of Konya was built on ancient Lystra, one of the famous cities of Lycaonia in Turkish period. In the New Testament, along with Lystra/Hatunsaray, which is mentioned among the cities that St. Paul visited during his travels to spread Christianity in Anatolia; Kilistra/Gökyurt, Botsa/Güneydere and Detse/Yeşildere, located nearby to Hatunsaray are also remarkable with their religious and social structures in rock carving technique similar to those in Cappadocia and Phrygia. During the surface surveys carried out in Hatunsaray and its surroundings in 2012 and 2013, it is observed that the historical water structures in the region were designed under the geographical conditions and they are the architectural solutions to meet the basic vital needs such as drinking and agricultural usage and also cleaning and transportation. The 3 laundries, 13 fountains, 8 bridges and 7 cisterns searched in this study are the material cultural data of the revived socio-economic life of Hatunsaray, and its surroundings during the Turkish period, and the use of the limited water resources in the region in history. It can be said that; in the region, the construction of rock-carved cisterns, which became widespread in the region, especially in the Roman era, continued in the Turkish period and a water storage technique was developed, unique to the region with its hydraulic features. In addition, original outcomes can be made from the fountain inscriptions about water culture and construction management in vernacular architecture. Apart from the Sille Laundry in Selçuklu district, the other three laundries in Konya are in Gökyurt. On the other hand, the fact that Hatunsaray is on the caravan route of Konya-Antalya and Alanya, and existing large and small rivers were required the construction of many bridges. In the studies dealing with the religious and civil architecture of the research region, in particular the water structures; no evaluation was made in terms of architecture, art history and settlement archaeology. In this study; following the introduction part, in which boundaries and importance of the subject are mentioned, the history of topography of Hatunsaray and its surroundings defined in outline, the characteristic of the regional structures in Turkish water architecture are determined and attention is drawn to their value in terms of urban archaeology and a detailed building catalog is included with the results of the research.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Konya'nın 39 km güneybatısında yer alan antik "Lystra", bugünkü adıyla Hatunsaray ve çevresindeki; Gökyurt (*Kilistra/Gilisra*), Güneydere (*Botsa*), Yeşildere (*Detse*), İlyas Baba ve Evliya Tekke köylerinde/mahallelerinde gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarıyla belgelenen tarihi niteliğe sahip 3 çamaşırhane, 13 çeşme, 8 köprü ve 7 sarnıç mimari tasarım ve sanatsal özellikleriyle ele alınmaktadır¹ (Harita 1).

Hatunsaray ve çevresindeki bazı su yapılarının daha önce muhtelif çalışmalarda tanıtıldığı ancak, bölgenin çok katmanlı kültürel mirası içinde su mimarisinin karakteristik özelliklerine dair bütüncül ve ayrıntılı bir değerlendirmenin henüz yapılmadığı görülmektedir (Karpuz, 2009, s. 939-995, 1043-106, 1071-1076; Duran, Baş ve Özcan, 2016, s. 127-158). Helenistik çağdan başlayarak kent kültürünün izlerinin sürüldüğü Hatunsaray çevresinde günümüze ulaşabilen Türk dönemi öncesine ait su yapıları birkaç kaya oyma sarnıçtan ibaretken, bölgenin demografik yapısının zamanla Türkleşip-İslamlaşmasına bağlı olarak su kültürü ve mimarisi de XVI. yüzyıldan itibaren çeşitlenip, zenginleşmiştir. Günümüze gelebilen farklı tip ve dönemlere ait su yapıları bu değişimin maddi kanıtları arasında sayılabilir.

¹ Bölgenin klâsik Osmanlı çağı itibarıyla Türkleşip-İslamlaşan demografik yapısına karşılık, antik yerleşim adları yakın zamanımıza kadar kullanılagelmiş, halk dilinde yaşatılmıştır. Antik "Lystra", bugünkü adıyla Hatunsaray Mahallesi ve çevresindeki Latince kökenli yerleşim adlarının Cumhuriyet döneminde Türkçeleştirilerek, bu mahallelere şimdiki resmî adlarının verildiği bilinmektedir.

Bölgede ilk yerleşim Kalkolitik döneme kadar inmekte olup, bölgenin isminin Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit dönemlerinde "Lusna" olarak anıldığı kabul edilmektedir. (Bahar, 2012, s. 103-15; Küçükbezi, 2012, s. 135-42.) Çalışma alanımızda bulunan; Kilistra (Gökyurt), Botsa (Güneydere) ve Detse (önce Kuzağıl, daha sonra Yeşildere) köylerinin bugünkü yeni adları 1983 yılında verilmiştir. Çalışmamızda bu yerleşim yerlerinin yeni isimleri kullanılmıştır. Bu yerleşim yerlerinden; Hatunsaray belde, Gökyurt, Yeşildere, Güneydere, İlyas Baba ve Evliya Tekke yerleşkeleri ise köy statüsünde iken, 2014 yılı yerel seçimleriyle birlikte yürürlüğe giren yeni idari yapılanmaya göre bunlar Meram ilçesine bağlı birer mahalle haline getirilmişlerdir.

Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Boran başkanlığında yürütülen "Ortaçağdan Günümüze Konya İli ve Güneybatı İlçeleri" konulu yüzey araştırmasının 2012-2013 yılı çalışmaları; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak görevlendirilen Çorum Müze Müdürlüğü uzmanı Mürsel Bardak (2012) ve Konya-Akşehir Müze Müdürlüğü uzmanı Muzaffer Saçkesen'in (2013) gözetiminde; Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müzesi'nden Epigraf Hasan Yaşar ve Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü yüksek lisans öğrencisi Zeynep Küpra Ketil (2012) ile aynı zamanda Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB uzmanları olan Şengül Bayar ve Burhan Öztürk'ün katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma esnasında emeği geçen tüm ekip üyelerine teşekkürler.

Araştırma ekibinin ulaşım ve iase giderleri Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmıştır. 2012 ve 2013 dönemi saha çalışmalarımıza sağladıkları katkıdan dolayı Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. 'ye teşekkür ederiz.

Bu çalışmanın amacı; Hatunsaray ve çevresinde tespit edilen su yapılarının malzeme, teknik ve tasarım özelliklerinin belirlenmesi ve böylelikle bölgenin taşınmaz kültürel varlıkları özelinde Türk su mimarisi araştırmalarına katkı sağlamaktır. Çalışmada yüzey araştırmasıyla elde edilen veriler, mevcut literatür bilgisi ve arşiv belgeleriyle sentezlenmiştir.

2. TARİHSEL TOPOGRAFYA

Yeni Ahit'te Haberci Pavlus'un Anadolu'da ziyaret ettiği kentler arasında adı geçen antik Lystra'nın kesin yeri 1885'te, John Robert Sitlington Sterrett'in bugünkü Hatunsaray'ın 1.5 km kadar kuzeybatısında, Zoldura Höyük'te tespit ettiği bir yazıt sayesinde belirlenebilmiştir (Kitabı Mukaddes, 1999, s. 8-20; Sterrett, 1888, s. 142). Hatunsaray bölgesi Helenistik, Roma ve erken Hıristiyanlık dönemlerinden kalan zengin bir arkeolojik mirasa ev sahipliği yapmaktadır (Boran, Bozkurt, Mutlu ve Yaşar, 2014, s. 373-392).

Anadolu'da Hıristiyanlığı yaymak için seyahatler yapan Aziz Pavlus'un MS 46-57 yıllarında Barnabas'la birlikte geldiği Lystra/Hatunsaray, Hristiyanlar tarafından kutsal atfedilen merkezlerdendir (Dürüşken, 2003, s. 26-27). MS III. yüzyıl ortalarından itibaren bölgede Hıristiyanlık hızla yayılmış ve Hatunsaray'ın 14 km kuzeybatısındaki Gökyurt civarında, Kapadokya ve Frigya'daki erken Hıristiyanlık dönemi örneklerine benzer kaya oyma yapılar ortaya çıkmıştır (Mimiroğlu, 2014, s. 30-141; Ataç ve Pekak, 2021, s. 2-11). Bunda, bölgenin günümüzden 7.5-15 milyon yıl kadar önce, Üst Miosen-Pliyosen devrinde oluşan volkanik tüf kayalıklardan ibaret jeolojik yapısı etkilidir (Bozyiğit ve Güngör, 2012, s. 49-67). Çevresindeki plato ve dere yataklarından 30-40 m kadar yüksek dik kayaların teşkil ettiği doğal bir sur sistemine sahip antik Gökyurt kentinde, Bizans çağına tarihlenen manastır kompleksleri, kilise, şapel, kaya oyma mezarlar ve diğer sivil yaşam alanları yanında bu çalışmaya dahil edilen sarnıçlar kaya oyma tekniğinde yapılmış mimari eserlerdir².

Gökyurt'un kentsel arkeolojik kontekstinde geç antik çağ ile örtüşen Selçuklu ve ağırlıklı olarak da geç Osmanlı dönemine ait izler hakimdir (Boran, Bozkurt ve Yaşar, 2014, s. 112-126; Bozkurt, 2015, s. 3-7). Konya Karatay Medresesi'nin vakıf akarları arasında Hatunsaray'a bağlı çok sayıda köyün bulunması, bölgenin Selçuklu

² Konya Müzesi tarafından 1998-2001 yılları arasında Nurettin Özkan başkanlığında yürütülen Gökyurt kazılarında, yerleşim alanında farklı işlevlere sahip çok sayıda kaya oyma yapı ve arkeolojik kalıntı tespit edilmiştir (Özkan, 2001, s. 165-180; 2002a, s. 127-138; 2002b, s. 621-648; 2003, s. 223-236).

çağında meskûn mahal olduğunu kanıtlamaktadır (Turan, 1948, s. 17-170; Demirci, 2012 s. 239-243). XVI. yüzyıl Osmanlı tahrirlerine göre Hatunsaray, tekke ve zaviye kuruluşlarıyla birlikte Konya sancağının en yoğun nüfusa sahip nahiyesi konumundadır (Erdoğan, 1992, s. 428; Aköz, 2012, s. 275). XVII. yüzyıla kadar Hıristiyan nüfusun da yaşadığı bölgede, 1298/1881 yılı Konya Vilayeti Salnamesinde gayrimüslim tebaa gösterilmemiştir. Hatunsaray ve çevresinde geç Osmanlı yıllarında yaşanan canlı sosyoekonomik yapının bir göstergesi olarak, bölgede XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen 13 adet ahşap direkli cami ve mescit tespit edilmiştir (Bozkurt, 2015, s. 21).

3. KONYA-HATUNSARAY (LYSTRA) VE ÇEVRESİNDEKİ TARİHİ SU YAPILARININ MİMARİ VE SANATSAL ÖZELLİKLERİ

Hatunsaray ve çevresinde günümüzde mevcut su yapıları, bölgenin somut kültürel mirası içinde kendilerine has teknik ve tasarım özellikleri olan eserlerdir. Bölgenin ortaçağdan başlayarak farklı kültür ve uygarlıklara ev sahipliği yapan yerleşim alanlarında tespit edilip, belgelenen; çamaşırhane, çeşme, köprü ve sarnıç işlevli su yapılarının çoğunlukla XIX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze gelebildikleri görülmüştür.

3.1. Çamaşırhaneler

Çamaşır yıkamaya mahsus ve içinde yıkama düzeni kurulmuş yer olarak tanımlanan çamaşırılık/çamaşırhaneler halk mimarisine has, mütevazı nitelikli yapılardır (Hasol, 1998, s. 116). Anadolu halk mimarisinde yaygın olarak rastlanan çamaşırhane yapılarına “geysi evi” de denilmiştir (Karpuz, 2011, s. 287). Bazı köylerde çok sayıda aileye hizmet vermesi için inşa edilmiş çamaşırhaneler bulunduğu gibi, hususi ve daha küçük boyutlu yapılmış çamaşırhane örnekleri de mevcuttur³. Bununla beraber, çok geniş bir coğrafi alana sahip Konya sınırlarında tespit edilebilen çamaşırhane sayısının, kentin yüzölçümüne nazaran az olduğu da

³ Örneğin Mardin’de bulunan çamaşırhanelerden Savur’da; Hacı Abdullah Bey (XIX. yy. ikinci yarısı), Başkavak Köyü (XIX. yy. ikinci yarısı), Meydan (XIX. yy. ikinci yarısı), Sürgücü Şerife Hanım (XIX. yy. ikinci yarısı) ve Kızıltepe Ulu Köy (XIX. yy.) çamaşırhaneleri halka hizmet veren çamaşırhanelerdir. Yine Savur’da Necmettin Kaya (XIX. yy. sonu – XX. yy. başı), Ömer Bey (1930), Mehmet Tevfik (XX. yy. başı) ve Hazma Ağa (XIX. yy. sonu – XX. yy. sonu) ve Kızıltepe’de Tuzla Köyü (XIX. yy) çamaşırhaneleri ise aileler için yapılmış, hususi ve küçük boyutlu çamaşırhanelerdir (Yıldız, 2008, s. 176).

söylenbilir⁴. Konya’da günümüze gelebilen dört çamaşırhaneden üçü, araştırma bölgemizde yer alan Gökyurt’tadır (Mutlu, 2014, s. 396-398)⁵.

Gökyurt çamaşırhaneleri, gerek plan ve mekân anlayışı ve gerekse malzeme- teknik ve örtü sistemleri açısından birbirlerine benzerlik göstermektedir. Çamaşırhanelerin tamamı dikdörtgen plânlı olup, ocak ve avlu bölümleri arasında bir ara duvar yoktur⁶. Örtü sistemi, “kara örtü” olarak da adlandırılan düz toprak damdır. Gökyurt Ketengölü Çamaşırhanesi’nde kapalı bölümün güneybatı köşesinde bir helaya yer verilirken, diğer örneklerde yıkama işlevi dışında tasarlanmış farklı bir mekân yoktur.

Çamaşırhaneler bir su kaynağına bağlanarak, su genellikle çeşmelerle sağlanmıştır. Öte yandan, Ketengölü Çamaşırhanesi’nin su ihtiyacı avludaki kaynak suyundan karşılanmaktadır (Çizim 1). Söğütlü ve Yeni Pınar çamaşırhanelerinin girişlerine bitişik çeşme üniteleri vardır (Çizim 2-3, Fotoğraf 2-3).

Çamaşırhanelerin bir diğer önemli yapı elemanı da suyun ısıtıldığı, çamaşırın kaynatıldığı ocaklardır. Gökyurt Ketengölü Çamaşırhanesi’nde ocaklar zemine kurulan basit bir düzenek şeklinde düşünülmüştür. Yapının kapalı kısmında, üst örtüde bulunan altı ayrı baca deliği, aynı anda altı ocağın yakılabildiğini göstermektedir. Gökyurt Söğütlü ve Yenipınar çamaşırhanelerinde ocağa yer verilmemiştir. Çamaşırhane yapılarında genellikle ocağın yanında leğen sekileri bulunurken, Gökyurt örneklerinde leğen sekileri izlenmez.

Gökyurt çamaşırhanelerinin duvar kalınlıkları ortalama 0.60 m olup, cepheler çoğunlukla sağırdır. Yalnız, Söğütlü Çamaşırhanesi’nin güneybatı cephesinde dikdörtgen dar bir pencere açıklığı vardır (Çizim 2). Her üç çamaşırhanenin de duvarları sıvalıdır.

Gökyurt çamaşırhanelerinde ana yapı malzemesi, yöresel volkanik tüf taşıdır. Ancak, onarımlarda betonarme ve ayrıca örtüde ahşap destekler de kullanılmıştır. Gökyurt Yenipınar Çamaşırhanesi’nde düz ahşap dam, çorak toprakla kaplıdır (Fotoğraf 3).

⁴ Örneğin bu sayı, Mardin’de 10 (Yıldız, 2008, s. 176), Aksaray’da 4 (Erdal, 2014, s. 396-400) ve Balıkesir’de 8’dir. (Sözlü, 2014, s. 532-546).

⁵ Günümüze ulaşabilen diğer örnek Konya Selçuklu ilçesindeki Sille Çamaşırhanesi’dir. Bu yapı aynı zamanda en eski tarihli çamaşırhanedir. (Mutlu, 2014, s. 44-46)

⁶ Sille Çamaşırhanesi’nde ocakların bulunduğu yıkama yeri ile avlu bir duvarla ayrılmıştır.

Bölgedeki çamaşırhanelerin hiçbirinde özgün kitabe ve süsleme unsuruna rastlanılmamıştır. Konya merkez Selçuklu ilçesinde bulunan Sille Çamaşırhanesi'nin girişindeki 1786 tarihli kitabe, Konya çamaşırhanelerindeki tek örnek olarak dikkat çekmektedir.

3.2. Çeşmeler

Çeşme kelimesinin Farça'da "göz" anlamındaki "çeşm"den geldiği kabul edilir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere Farsçada "çeşm" denildiğinden, bunların akıtıldığı küçük yapılara "çeşme" adı verilmiştir (Ödekan, 1987, s. 396; Çaylak Türker, 2002, s. 167-184). Çeşme, kaynaktan gelen suyun bir düzen altına alınmasına mahsus lüleli veya musluklu bir hazne şeklinde mermer, taş gibi malzemelerden inşa edilmiş ve genellikle önünde bir yalak bulunan umuma mahsus su alma yeridir (Arseven, 1988, s. 388-389; Denктаş, 2000, s. 188; Bölükbaşı Ertürk, 2004, s. 52).

Konya il sınırlarında 350'den fazla çeşme yapısı belgelenmiş olup, bunlardan 13'ü Hatunsaray ve çevresinde tespit edilmiştir (Mutlu, 2014, s. 401).

Konya çeşmelerinin büyük çoğunluğu doğrudan kaynaktan beslenen çeşmelerdir. Hatunsaray ve çevresindeki çeşmeler kaynaktan beslenme durumuna göre, doğrudan kaynaktan ya da şebekeden beslenen örneklerdir. Bu tür çeşmelerde su, doğal kaynaktan ya da şehir şebekesinden künkler veya borularla çeşmeye getirilmekte ve buradan da bir lüle veya musluk vasıtasıyla kullanıma sunulmaktadır. Ayrıca, zayıf bir kaynaktan gelen suyun sürekli olarak çeşmeye bitişik hazneyi/su deposunu doldurduğu ve buradan kullanıma sunulduğu "hazneli çeşmeler" vardır. Gökyurt Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) Çeşmesi'nde hazne, yapının hemen arkasına bitişiktir (Çizim 7, Fotoğraf 11-12). Gökyurt Başpınar Çeşmesi'nin ise 3 m kadar doğusunda, sonradan yapıldığı anlaşılan bir haznesi vardır (Çizim 5).

Hatunsaray bölgesindeki çeşmeler konumlarına göre, müştemilat duvarına yerleşik Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi dışında, tamamı bağımsız örneklerdir (Fotoğraf 14).

Hatunsaray ve çevresindeki çeşmelerin tamamı tek cephelidir. Bölgedeki çeşmelerde beş farklı tipte cephe düzenlemesiyle karşılaşmaktadır. Güneydere Kör Çeşme (Fotoğraf 22) ve İlyas Baba Köyü Çeşmesi (Çizim 16) kemer gözü bulunmayan, düz cepheli örneklerdir. Konya çeşmelerinde düz cepheli uygulamalar yaygın olmayıp, 30 kadar çeşme düz cepheli düzenlenmiştir. Karatay Said Paşa, Meram

Gazeler, Kadınhanı Hacı Talha, Ilgın Yukarı Çiğil Zelvepınarı ve Beyşehir Bayındır Köyü çeşmeleri, Konya genelindeki bazı düz cephe örnekleridir (Mutlu, 2014, s. 412).

Çalışma alanında tespit edilen diğer 11 çeşme, kemerli nişle düzenlenmiştir. Bunların cephe düzenlerinde; dördü teğet, dördü tam (beşik/yarım daire), ikisi sivri ve biri şişkin formlu olmak üzere dört farklı kemer tipiyle karşılaşılmaktadır.

Teğet kemer, üzenği hizasında dairesel formda başlayıp, üstte doğrusal bir hatla, üçgen şeklinde sonlanan kemerdir. Teğet kemerli çeşmeler, Konya'daki kemerli nişli çeşmeler içinde en çok tercih edilen tip olup, Hatunsaray bölgesindeki çeşmelerde de yaygındır. Gökyurt Başpınar (Çizim 5, Fotoğraf 6), Yeşildere Ali Ağa (Çizim 10, Fotoğraf 15), Yeşildere Cuma Camii (Çizim 11, Fotoğraf 18) ve Yukarı Mahalle (Çizim 15, Fotoğraf 25) çeşmeleri, teğet kemerli nişle düzenlenmiştir. Konya'daki XVI. yy çeşmelerinden Karatay Yavuz Sultan Selim Çeşmesi ve Karapınar Sultan Selim Külliyesi Çeşmesi ile daha sonraki tarihlerden Kadınhanı Kabacalı, Meram Müsevvid Mehmet Efendi, Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi, Seydişehir Derviş Ali Ağa, Sarayönü Çatal, Ahırlı Akkise Acıoluk, Ilgın Hacı Ömer Ağa, Doğanhisar Deşdiğin Köyü Tekke Sokak ve Selçuklu Sille Özkoyuncu Sokak/Kavaklı çeşmeleri bu türün bölgedeki diğer örnekleri arasında zikredilebilir (Mutlu, 2014, s. 407).

Yarım daire formlu kemerler için tam, düz, yuvarlak veya beşik kemer gibi farklı adlar kullanılabilir. Konya çeşmelerinde teğet kemerden sonra en çok tercih edilen tür, yarım daire kemer olup, Hatunsaray bölgesinde yarım daire kemerli cephe düzenine sahip çeşmeler, teğet kemerli örneklerle beraber en çok kullanılan türdür. Gökyurt Karaimam (Çizim 6, Fotoğraf 9) ve Hatıppınarı (Çizim 8, Fotoğraf 13) çeşmeleri, Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi (Çizim 12, Fotoğraf 19) ile Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi (Çizim 13, Fotoğraf 20) yarım daire kemerli Konya çeşmelerinin bölgedeki temsilcileridir. Konya genelindeki yarım daire kemerli çeşmeler olarak; Sarayönü Ladik Paşa (doğuya bakan cephe), Hadim Dülgerler Köyü, Selçuklu Yükselen Köyü Aşağı Mahalle, Beyşehir Karahisar Köyü Çamurcu, Karatay Küçüksinan çeşmeleri ile Ahırlı Aliçerçi Köyü Çifte Çeşme sağ nişi, Bozkır Hamzalar merkezinde bulunan büyük hazneli çeşmeler ve Yunak Turgut Beldesi ile Çumra Yenimescit Köyü çeşmeleri sayılabilir (Mutlu, 2014, 408).

Sivri kemer, iki merkezli ve yarıçapı ayak açıklığının yarısından fazla olan iki dairenin kesiştirilmesiyle elde edilen bir kemer türüdür. Konya çeşmelerinde teğet ve yarım daire kemerden sonra en çok tercih edilen kemer türü sivri kemer olup, Hatunsaray ve çevresindeki iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Gökyurt Yukarı

Harman (Allı Mahalle) (Çizim 7, Fotoğraf 11) ve Cuma Camii (Çizim 9, Fotoğraf 14) çeşme cepheleri sivri kemerli nişle düzenlenmiştir. Bu tip kemere sahip Konya çeşmeleri için; Ahırlı Aşağı, Selçuklu-Sille Mormi/Veli Paşa; Seydişehir Hafız Mustafa Efendi; Bozkır-Akçapınar Köyü II., Ahırlı Akkise Kasabası Tatlıoluk, Kadınhanı Nuriye, Yunak Yukarı Karataş Camii, Bozkır Ferhatlar Köyü, Meram Yatağan Köyü II. ve Yalılıyük çeşmeleri örnek gösterilebilir (Mutlu, 2014, s. 409).

Konya çeşmelerinde en az kullanılan kemer formlarından birisi şişkin ya da basık kemer olarak da isimlendirilen kemerdur. Basık kemer, çalışma alanımızda Hatunsaray Çeşmesi'nde görülmektedir (Çizim 4, Fotoğraf 4). Basık kemerin tercih edildiği Konya çeşmeleri; Beyşehir Bayındır Köyü II., Akşehir Ulu Camii, Doğanhisar Koçaş Köyü Eğlek, Ilgın Yukarı Çiğil Köyü Kayıppınar ve Sebiller Köyü çeşmeleri ile Meram Abdülvahit Çelebi, Ali Suavi Sokak, Sulu Han, Balıklı, Şahin Ağa, Bürümcek Baş Camii ve Sağlık Kasabası Tekke Mahallesi çeşmeleridir (Mutlu, 2014, s. 410).

Hatunsaray bölgesi çeşmelerinin üst bölümleri bazı örneklerde düz, bazı örneklerde ise beşik biçiminde nihayetlenmektedir. İncelenen çeşmelerden sekiz tanesinin üzeri düz olarak sonlanmaktadır. Gökyurt Karaimam (Çizim 6, Fotoğraf 9), Hatıppınarı (Çizim 8, Fotoğraf 13) ve Cuma Camii (Çizim 9, Fotoğraf 14) çeşmeleri; Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi (Çizim 12, Fotoğraf 19); Güneydere Orta Mahalle (Çizim 13, Fotoğraf 20) ve Kör Çeşme (Çizim 14, Fotoğraf 22), Hatunsaray Çeşmesi (Çizim 4, Fotoğraf 4) ile İlyas Baba Köyü Çeşmesi (Çizim 16, Fotoğraf: 26) üstte düz nihayetlenen örneklerdir. Konya çeşmelerinin üst kısımları çoğunlukla düzdür (Mutlu, 2014, s. 413).

Bölgedeki beş çeşmenin üst kısmı beşik formludur. Gökyurt Başpınar (Çizim 5, Fotoğraf 6) ve Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) (Çizim 7, Fotoğraf 11) çeşmeleri; Yeşildere Ali Ağa (Çizim 10, Fotoğraf 15) ve Cuma Camii (Çizim 11, Fotoğraf 18) çeşmeleri ile Güneydere Yukarı Mahalle Çeşmesi'nin (Çizim 15, Fotoğraf 25) üst bölümleri beşik biçimlidir. Seydişehir Yeni Camii, Çavuş Kasabası Büyük Camii ve Çavuş Bakılar çeşmeleri; Sarayönü Kurşunlu Kasabası Hacıgil Çeşmesi; Yunak Merkez Çeşme; Meram Sağlık Kasabası Boğazın Çeşmesi, Burgulu ve Terkenlinin Oğlunun çeşmeleri, üst bölümü beşik şeklinde inşa edilmiş Konya çeşmelerinden bazılarıdır (Mutlu, 2014, s. 413).

Hatunsaray bölgesi çeşmelerinin mimari elemanları; ayaklar, sütunlar, kemerler, taslık nişleri, ayna taşları, su yalıkları ve testilik sekileridir.

Bölgedeki çeşmelerin tamamında nişi örten kemer, iki yanda ayaklar ya da çeşme cephesine bitişik nizamdaki sütunlar tarafından taşınmaktadır. Gökyurt Karaimam Çeşmesi'nde kemer, devşirme sütunlara oturur (Çizim 6, Fotoğraf 10). Konya çeşmelerinde farklı tip devşirme malzemelerden teşkil edilmiş sütunlar oldukça yaygındır. Meram Kızılören Zeynep Hanım Çeşmesi; Karatay Nakiboğlu Çeşmesi, Karacaoğlan Sokak Çeşmesi (soldaki sütun) ve Tercüman Köşe Çeşmesi (güneye bakan sütunlar); Selçuklu Sille Hacı Mustafa Ağa; Bozkır-Orta Mahalle; Doğanhisar Deşdiğin Tekke Sokak; Kadınhanı Kabacalı; Sarayönü Ladik Paşa Çeşmesi'nin güneye bakan cephesinde ve Ladik Pancarcı ile Yunak-Turgut çeşmelerinde devşirme yekpare malzemelerin sütun şeklinde değerlendirildiği görülmektedir (Mutlu, 2014, s. 462-463).

Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi'nin kemer ayakları yekpare sütun görünümündedir (Çizim 10, Fotoğraf 15). Benzer uygulamalar Meram Gevrâki ve Sahip Ata çeşmeleri; Karatay Ak ve Ali Paşa (Fakih Dede) çeşmeleri; Selçuklu Sille Mormi (Veli Paşa) ve Sille Bağyolu İki Lüleli çeşmeleri; Ahırlı-Çukurpınar, Acıoluk ve Tatholuk çeşmeleri; Akşehir Taşoluk Müftü İbrahim Efendi Çeşmesi; Beyşehir Karahisar Çamurcu Çeşmesi ve Kadınhanı Karamanlı Çeşmesi gibi çok sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır (Mutlu, 2014, s. 462-463). Bölgedeki diğer çeşmelerin kemer taşıyıcıları ayak olarak, örülerek teşkil edilmiştir. Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi'nin alt kısmı büyük oranda toprağa gömülü olduğundan kemer taşıyıcıları incelenememiştir (Fotoğraf 19).

Maşrapalık ya da bardaklık olarak da isimlendirilen taslık nişleri, çeşmeden su içmek isteyenlerin kullanmaları maksadıyla konulan su içme kabının bulunduğu nişlerdir. Konya çeşmelerinin büyük çoğunluğunda taslık nişi vardır (Mutlu, 2014, s. 465). Taslık nişleri çeşme aynalığında ya örülerek ya da yekpare malzemedan oyulmak suretiyle teşkil edilmiştir. Taslık nişlerinin üst kısımları düz olabildiği gibi, üçgen tepelik ya da herhangi bir kemer formuna benzetilebilmektedir.

Gökyurt Karaimam ve Hatıppınarı; Yeşildere Ali Ağa, Cuma Camii ve Hacı Meryem; Güneydere Orta Mahalle, Kör Çeşme ve Yukarı Mahalle ile İlyas Baba Köyü çeşmelerinde taslık nişine yer verilmiştir. Yeşildere Ali Ağa (Fotoğraf 15) ve Cuma Camii (Fotoğraf 18); Güneydere Yukarı Mahalle (Fotoğraf 25) ile İlyas Baba Köyü (Fotoğraf 26) çeşmelerinde taslık nişi yekpare taşta oyulmuştur. Güneydere Yukarı Mahalle Çeşmesi taslık nişi yarım daire, Güneydere Kör Çeşmesi taslık nişi kaş kemer

ve Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi taşlık nişi basık kemerlidir (Çizim 12, 14, 15). Yeşildere Ali Ağa ve Cuma Camii çeşmelerinde, günümüzde oldukça deforme olmuş taşlık nişlerinin üst kısımları içbükey-dışbükey profillidir (Çizim 10-11).

Çeşme mimarisinin en önemli unsurlarından birisi olan ayna taşı, bölgede yalnız Hatunsaray Çeşmesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Hatunsaray Çeşmesi'nde lüle, halka biçimli kabartmayla vurgulanmıştır. Ancak, bu örnekte çeşme zeminin zamanla yükselmesiyle altta kalan özgün lüle deliği iptal edilmiş olup, üste yeni bir lüle tespit edilmiştir (Çizim 4, Fotoğraf 4).

Çeşmenin lüle ya da musluğundan akan suyun etrafa sıçramaması için suyun döküldüğü yere yapılan havuzcuğa yalak ya da su teknesi denilir. Suyla sürekli temas halinde olup, sıcaklık farkları ve don olayından en çok etkilenip, tahrip olan çeşme elemanlarından birisi de yalaktır. Gökyurt Karaimam Çeşmesi günümüzde halen özgün yalağı ile hizmet vermeye devam etmektedir. Gökyurt Başpınar Çeşmesi'nde ise, yenilenen yalakla beraber kullanım dışı kalan özgün yalak, çeşmeyi çevreleyen duvar içinde yapı malzemesi olarak değerlendirilmiştir (Fotoğraf 8).

Çeşme kullanıcılarının ellerindeki eşyaları bıraktıkları ya da bazı durumlarda oturup dinlenmeleri amacıyla niş içerisine, yalağın yanlarına ya da kemer ayaklarının ön kısımlarına yapılan çeşme elemanına testilik sekisi veya dinlenme sekisi adı verilir. Bu sekiler, zeminin yükseltilmesi veya yapının farklı nedenlerle tahrip olması durumunda -yalak kısmında olduğu gibi- zarar görebilmektedir. Günümüzde Yeşildere Ali Ağa (Çizim 10, Fotoğraf 15) ve Cuma Camii (Çizim 11, Fotoğraf 18) çeşmeleri, yalağın her iki yanında bulunan özgün sekilerini muhafaza etmektedir.

Su haznesi, su kaynağından gelen suyun çeşmede kullanılmadan önce biriktirildiği depolardır. Hazneli çeşmelerin yapımı ilk olarak Selçuklularda başlamış ve daha sonra Osmanlı Çağında da devam ettirilmiştir (Önge, 1997, s. 15). Bölgedeki çeşmelerden sadece Gökyurt Başpınar ve Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) çeşmeleri haznelidir (Çizim 5, 7, Fotoğraf 12). Konya ilinde hazneli çeşmeler genellikle merkez Selçuklu ilçesi Sille Mahallesi'nde yoğunluktadır. Bunlardan Mormi (Veli Paşa), Hacı Mustafa Ağa, Hacı İsmail Ağa, Hacı Kamber Sokak (Nuri Paşa), Dere Yatağındaki Çeşme ve Hacı Kamber çeşmeleri ile Sarayönü ilçesindeki Ladik Paşa Çeşmesi bilinen bazı örneklerdir (Mutlu, 2014, s. 472).

Lüle, 30 dirhem kurşunun girebileceği bir delikten akan su miktarı olup, Osmanlı mimarisinde çeşmelere takılan ve belli bir süre içerisinde belli miktarda su akıtmaya yarayan pirinç, tunç gibi metal malzemelerden yapılmış kısa ve ince boruya

verilen isimdir (Sönmez, 1997, s. 74; Hasol, 1998, s. 295). İlk zamanlarda çeşmeye doğrudan kaynaktan ya da haznedenden gelen su, lülelerle kullanıma sunulmaktaydı. Bu sistemde suyun sürekli akışı söz konusu olduğundan, XVI. yüzyıldan sonra inşa edilen çoğu çeşmede suyun israf edilmemesi için lüleler iptal edilmiş ve yerlerine istendiği zaman açılıp kapatılmak suretiyle su alınan musluklar takılmaya başlanmıştır (Önge, 1997, s. 19). Ancak, çalışma bölgesindeki çeşmelerde musluk yoktur. Bununla birlikte bölgede yalnız Yeşildere Ali Ağa ve Cuma Camii çeşmelerinin özgün lüleleri korunabilmiştir (Fotoğraf 17-18).

Hatunsaray ve çevresindeki çeşmelerin ana yapı malzemesi; kesme, kaba yonu ve moloz türünde kullanılan taştır. Hatunsaray Çeşmesi, Güneydere Kör Çeşme ve Orta Mahalle Çeşmesi'nde üstte koruyucu saçak ya da Gökyurt Karaimam, Hatip Pınarı ve Cuma Camii çeşmeleri; Güneydere Kör Çeşme; Hatunsaray Çeşmesi ve İlyas Baba Köyü Çeşmesi'nde onarımlarda gelişi güzel, derz malzemesi olarak çimento harcı kullanılmıştır.

Hatunsaray ve çevresindeki çeşmeler mütevazı örnekler olup, yalnız iki çeşmede süslemeyle karşılaşmaktadır.

Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi'nde taslık nişini oluşturan yekpare taş malzemeden geometrik süslemeli köşelikte, sağda sekiz kollu yıldız motifine yer verilmiştir. Sekiz kollu yıldız motifi bazı Konya çeşmelerinde kullanılmıştır. Meram ilçesi Şahin Ağa Çeşmesi'nde yekpare mermer malzemeden taslık nişinde, iki katlı oyma tekniğinde sekiz kollu yıldız motifi izlenir. Yine, Karatay ilçesi Celal Sokak Çeşmesi-I'de mermerden ayna taşının üst kısmında üç adet sekiz kollu yıldız motifi vardır (Mutlu, 2014, s. 509). Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi taslık nişinin sol üst köşesinde ayrıca, bir çarkifeleğe yer verilmiştir. İç içe geçen daire ve çarkifelek motiflerine cami, medrese, kervansaray, türbe, mezar taşları ve çeşitli el sanatı eserlerinde rastlanılır (Çelik, 1998, s. 97). Çarkifelek motifi, dönüşü ifade eden çark şekli ve adın da anlaşılacağı gibi gökyüzü ile ilgili kozmik bir anlam ifade etmektedir (Karamağaralı, 1993, s. 259). Benzer süsleme kompozisyonu, Kadınhanı ilçesi Karahisarlı Çeşmesi taslık nişinde ve Meram ilçesi Sabır Sokak Çeşmesi'nin köşeliklerinde de izlenmektedir (Mutlu, 2014, s. 510).

Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi'nde ayrıca, farklı büyüklüklerde altı bölüme ayrılmış soldaki sütunun ön yüzünde, bugün büyük ölçüde tahrip olmuş süsleme izlerine rastlanılmaktadır (Çizim 10).

Hatunsaray çevresinde süsleme unsuruna sahip bir diğer örnek olan İlyas Baba Köyü Çeşmesi'nin alınlığında simetrik iki ayyıldız motifi yer almaktadır (Çizim 16, Fotoğraf 27). Konya çeşmelerinden; Karatay ilçesi Sırçalı Mescit Çeşmesi'nin şahide şeklindeki gövdesinde, Akören-Kayasu Hacı Efendiler Çeşmesi kemerinin kilit taşında ve Selçuklu ilçesi Medrese Mahallesi Çeşmesi'nin taç kısmında ayyıldız motifleri vardır.

Bölgedeki çeşmelerden beşi kitabelidir. Hatunsaray ve Gökyurt Cuma Camii çeşmeleri Arapça kitabeli iken, Yeşildere Ali Ağa ve Güneydere Orta Mahalle çeşmelerinin kitabelerinde Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Hatunsaray (Fotoğraf 5) ve Güneydere Orta Mahalle (Fotoğraf 21) çeşmelerinin kitabeleri sülüs, Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi kitabesi (Fotoğraf 16) tâlik ve Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi kitabesi ise mahalli tarzda bir hatla hakkedilmiştir. Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi kitabesi kazıma tekniğinde olup, diğer örnekler zemin oyma hatlıdır.

Yeşildere Ali Ağa ve Güneydere Orta Mahalle çeşmeleri bani ve dua içerikli kitabeleriyle dikkat çekerken; Hatunsaray Çeşmesi kitabesinde, Konya çeşmelerinde sık rastlanan ve “su ayeti” olarak da bilinen Kur'an-ı Kerim İnsan Suresi 21. Ayet; Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi kitabesinde ise yine çeşmelerde yaygın kullanılan “Maşallah” ibaresi geçmektedir. Bölgedeki çeşme kitabelerinde yapım tarihi hicri olarak verilirken, Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi kitabesinde tarih hem hicri hem de miladi olarak düşünülmüştür.

Hatunsaray bölgesindeki iki çeşmede bani adı inşa kitabelerinde zikredilir. Bunlardan Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi kitabesi, baninin yanı sıra inşaata nezaret eden kişinin ve ayrıca manzum kitabenin şairinin isimlerini de ihtiva etmesi bakımından dikkat çekicidir. Kitabede çeşmeyi yaptıran Ali Ağa, yapıya nezaret etmesi için -bir nevi “bina nazırı” olarak- Abdullah Efendi'yi görevlendirmiştir. Bu kitabede adı geçen bir diğer şahıs da manzum kitabeyi düzen Şair Vehbi'dir. Şair Vehbi ayrıca, Beyşehir-Karahisar Çamurcu Çeşmesi ve Konya İstasyon Binası'nın batısında, Eski Meram Yolu üzerindeyken, sonradan yıkılarak ortadan kaldırılan Paşa Çeşmesi manzum kitabelerinin de müellifidir (Mutlu, 2014, s. 552). Bilindiği gibi, klâsik sonrası Osmanlı yapı kitabelerinde daha çok manzum metinlere yer verilmiştir.

Hatunsaray ve çevresinde ayrıca, Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi, kitabesine göre Botsalı Bey'in destekleriyle Muallim Osman Bey tarafından yaptırılmıştır. Gökyurt Karaimam ve Yeşildere Hacı Meryem çeşmeleri de mevcut adlarına göre, banilerine atfedilmiş hayır eserleridir.

Ayrıca, Güneydere Kör Çeşme'de devşirme malzeme mahiyetinde karşımıza çıkan; biri 700/1300-01 ve diğeri 730/1330-31 tarihli bir camiye ait iki ayrı kitabe parçasının, yakın civarda İlhanlı döneminden günümüze gelemeyen bir yapıya ait olabileceği söylenebilir (Fotoğraf 23-24).

3.3. Köprüler

Aralarında su, çukur veya yol gibi engeller bulunan iki yakayı birbirine bağlamak için ahşap, kâgir veya metal malzemeden inşa edilmiş yapılara köprü denir (Hasol, 1998, s. 275). Başlangıçta ahşap malzemeden basit tarzda inşa edilen köprüler, zamanla yerlerini kemerli taş köprülere bırakmıştır (İlter, 1978, s. 19; Kürkçüoğlu, 1992, s. 15-22). Köprüler, aynı zamanda lojistik öneme sahip yapılardır.

Hatunsaray bölgesi köprü yapımını gerektiren bir topoğrafya gösterir. Bölgede tespit edilen tarihi nitelikli sekiz köprüden birisi altı, üçü iki ve dördü tek gözlü olup, bunlar arasında en anıtsal olanı altı gözlü Hatunsaray Gömse Köprüsü'dür (Çizim 17, Fotoğraf 28-29). Yapı, Konya'da bulunan ikisi sekiz ve birisi yedi gözlü köprüden sonra, Selçuklu ilçesi Şadiye (Dokuzun Hanı) ve Çumra ilçesi Karaman Köprüsü ile birlikte Konya il sınırlarında bulunan altı gözlü üç örnekten birisidir⁷. Hatunsaray Ak Köprü (Çizim 18, Fotoğraf 30-31), Gökyurt Çiledar (Çiledar) Köprüsü (Çizim 20, Fotoğraf 34-35) ve Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü (Çizim 23, Fotoğraf 40) bölgedeki iki gözlü köprülerdir. Bu örnekler dışında kalan Gökyurt Köprübaşı (Çizim 19, Fotoğraf 32), Yeşildere (Çizim 21, Fotoğraf 36) ve Yeşildere Karadoğan (Çizim 22, Fotoğraf 38) köprüleri ile Güneydere Ilıcak Köprüsü (Çizim 24, Fotoğraf 42) tek gözlüdür.

Gökyurt'ta bulunan Köprübaşı ve Çiledar köprüleri eğimli döşemeli iken, bölgedeki diğer köprüler düz döşemelidir (Çizim 19-20).

Hatunsaray bölgesi köprüleri çoğunlukla tam (beşik) kemerli olup, yalnızca iki örnek bu genellenin dışındadır. Hatunsaray Gömse Köprüsü'nde köprü açıklıkları sivri kemerlidir (Çizim 17). Yeşildere Köyü Hacı Meryem Köprüsü'nde ise basık kemer tercih edilmiştir (Çizim 23).

Hatunsaray bölgesindeki köprülerin fonksiyonel mimari elemanları arasında ayak, selyaran ve korkuluklar ön plana çıkmaktadır.

⁷ Çumra Seyit Hasan ve Balçıkhisar köprüleri sekiz, Beyşehir Bada Köprüsü ise yedi gözlüdür (Duran, Baş ve Özcan, 2016, s. 57-58, 88-91).

Köprü ayakları kemer, döşeme ve korkuluk gibi statik yüklerin yanı sıra, köprüyü kullanan hareketli unsurların yüklerini de zemine ileten kâgir taşıyıcılardır. Dolayısıyla köprü yapılarının en önemli elemanı sayılırlar. Çok gözlü köprülerin arada kalan ayakları çoğunlukla su ile temas halindedir. Bu yüzden ayaklar, taşıdıkları düşey yüklere ilave olarak su debisinin yatay basıncını da karşıladıkları için çoğunlukla memba cephelerinde ve hatta bazı durumlarda mansap cephelerine de yapmış selyaranlarla güçlendirilmişlerdir.

Hatunsaray Ak Köprü ve Gökyurt Çileder Köprüsü günümüzde memba cephelerinde selyaranları mevcut yapılar (Çizim 18, 20), Hatunsaray Gömse Köprüsü yıkılmaya yüz tuttuğundan ve Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü ise dere yatağının büyük ölçüde dolmasından ötürü selyaranları tam anlamıyla izlenemeyen örneklerdir.

Köprü korkuluğu tabliyenin her iki yanında, tempan duvarının üzerinde yükselen ve köprüden geçerken güvenliği sağlayan köprü elemanıdır (Tunç, 1978, s. 6). Korkuluk, uzunluğu az ve yüksekliği fazla olmayan köprülerde genellikle tercih edilmez. Korkuluk ancak, köprünün yoğun kullanıldığı, döşemenin yüksek inşa edildiği ve köprü uzunluğunun fazla olduğu örneklerde önem arz eden köprü elemanıdır. Bölgede inşa edilmiş köprülerde döşeme ile korkuluk arasındaki kot farkı fazla değildir. Hatunsaray Ak Köprü, Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü, Yeşildere Köprüsü ve Hatunsaray Gömse Köprüsü alçak korkulukları bulunan ve yer yer özgün korkuluklarını muhafaza edebilen örneklerdir. Gökyurt Köprübaşı ve Çileder köprüleri ise korkuluksuz inşa edilmiş örneklerdir (Fotoğraf 33-35). Yeşildere Karadoğan Köprüsü'nün korkuluğu ise betonarmeyle yenilenmiştir.

Hatunsaray ve çevresindeki köprüler tamamen taş malzemedendir. Diğer Konya köprülerinde olduğu gibi bölgedeki örneklerde süslemeye rastlanılmamaktadır. Ayrıca, bölge köprülerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak, Yeşildere Karadoğan Köprüsü'nün mansap cephesinde, kemer yüzeyinin sol tarafındaki bir taşta “Maşâallâh sene 1299 (1882)” ibaresi göze çarpmaktadır (Fotoğraf 39).

3.4. Sarnıçlar

Günümüzde, zamanla değişikliğe uğramış şekliyle telaffuz edilen “sarnıç” kelimesi, esasen Farsça “sahrınc” isminden türemiştir. Sarnıç, farklı araştırmacılar tarafından; yağmur suyu biriktirmeye yarayan kâgir yeraltı deposu (Hasol, 1998, s. 197); yağmur suyunu biriktirmek veya temiz su saklamak için kullanılan depo (Bozkurt, 2009, s. 158); kaynaktan su gelmediği zamanlarda kullanılmak üzere,

suyun bol olduğu vakit suyu depolamaya yarayan eleman (Arseven, 1973, s. 96); kaynak suyunun bulunmadığı yerlerde, toprağa veya yapıların damlarına düşen kar ve yağmur sularını toplama işleviyle kullanılan mekân (Özyurt, 1988, s. 7) olarak tanımlanmıştır. Günümüzde Anadolu’da sarnıç denilince, doğal bir kaynaktan sürekli beslenmeyip, dökme suları depolayan küçük yapılar anlaşılmaktadır (Bildirici, 1994, s. 90).

Konya sarnıçları “kaya oyma” ve “zemine gömme” olmak üzere iki tiptedir. Hatunsaray bölgesinde inşa edilen sarnıçların tamamı “kaya oyma” tekniğindedir. Bölgedeki sarnıçların konuşlandırılmasında yamaçlar tercih edilmiş, giriş üniteleri dışarıda bulunurken, hazne kısımları ana kayaya oyularak yapılmıştır. Giriş ve hazne kısımlarını birbirine bağlayan dar bir galeriden birkaç basamakla, daha alt kottaki hazneye ulaşılır.

Bölgedeki iki sarnıç, Konya sarnıçları içinde dikkat çekmektedir. Özellikle Gökyurt Katır İni Sarnıcı, Konya’daki en büyük örnek olup, taban alanı yaklaşık 250 m² olan yapı içten, yine kaya oyma tekniğinde teşkil edilmiş sekiz sütunla desteklenmiştir (Çizim 25, Fotoğraf 45). Aynı şekilde, Gökyurt Söğütlü Sarnıcı’nın haznesinde çift sütun kullanılmıştır (Çizim 26).

4. SONUÇ

Konya-Hatunsaray ve çevresinde yürüttüğümüz yüzey araştırmalarında tespit edilen üçü çamaşırhane, on üçü çeşme, sekizi köprü ve yedisi sarnıç işlevli su yapılarının, bölgenin taşınmaz kültür varlıkları içinde önemli yer tuttuğu ve yaşamsal ihtiyaçlara yönelik, coğrafi koşullar altında bölgesel bir su mimarisinin geliştiği anlaşılmaktadır. Gökyurt’ta Türk dönemi öncesine ait büyük ölçekli kaya oyma sarnıçların geniş kapasiteli plânlanması, yerleşimin Ortaçağ’dan itibaren barındırdığı kalabalık nüfus ve yanı sıra sınırlı su kaynaklarının verimli kullanımına yönelik geliştirilen mimari çözümler noktasında kayda değerdir. Bölgede Türk döneminde genişletilen su isale hatlarıyla birlikte sokak çeşmelerinin de çoğaldığı görülmektedir. Yine, Gökyurt’ta karşımıza çıkan üç çamaşırhane, merkez Selçuklu ilçesi Sille Mahallesiindeki çamaşırhaneden sonra, Konya’da başka hiçbir yerde rastlanmayan, tek örnek grubu oluşturmaktadır. Hatunsaray’ın, Konya-Antalya Alanya kervan yolu güzergâhında konumlanması, bölgede menzil hanlarıyla birlikte köprü yapımını da gerekli kılmıştır. Hatunsaray Gömse ve Gökyurt Çileder köprüleri, geniş su yatakları üzerinde, özellikle de ticaretin kesintisiz yürütülmesi amacıyla inşa edilmiş yapılardır.

Gökyurt'ta halk mimarisine has üç çamaşırhane, Anadolu'da bugün çok az örneği kalan bu yapı grubunun son temsilcilerindedir. Metruk vaziyetteki her üç çamaşırhane de malzeme ve teknik özelliklerine göre, 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başlarına ait mütevazi yapılar olup, bölgenin etnografik mirası içinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarıdır. Halkın belirli nizamlar içinde ve ihtiyaca göre imece usulüyle de çamaşırlarını yıkadıkları bu sosyal yapılar, yerleşim alanlarındaki her bir konutun bağımsız su hattına sahip oluşu ve sanayi toplumuna geçiş süreciyle birlikte tamamen terk edilmiştir.

Hatunsaray bölgesindeki çeşmeler, tipolojik olarak Konya çeşmelerinin karakteristik özelliklerini taşırlar. Bunlar -Gökyurt Cuma Camii müstemilat duvarındaki çeşme dışında- bağımsız, tek cepheli örnekler olup, nitelikli süsleme özelliklerine sahip değillerdir. Öte yandan, Yeşildere'deki Ali Ağa Çeşmesi kitabesinde, baniyle birlikte manzum kitabenin şairinin ve özellikle de inşaata nezaret eden nazırın adının geçtiği görülür ki, bu halk mimarisinde yapı yönetimi ve bunun edebi boyutu bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca, Güneydere Kör Çeşme'de 14. yüzyıl başlarından, devşirme malzeme mahiyetinde kullanılmış iki kitabe parçasında geçen "cami", "emir" ve "ulubeg" ibareleri, bölgede İlhanlı dönemine ait bir caminin varlığına işaret etmektedir.

Gökyurt, Güneydere ve Yeşildere'de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşme sayısında bir artışın yaşandığı ve engebeli arazi yapısına sahip bu yerleşimlerin hemen her noktasında bir çeşmeye yer verildiği görülmektedir. Uzun yalak düzenlerine sahip bu çeşmelerden aynı zamanda hayvanlar da sulanmakta ve böylelikle bölgenin hayvancılığa dayalı ekonomisi de desteklenmektedir. Hatunsaray ve çevresindeki çeşmeler, halkın bugün halen faal olarak kullandığı yapılardır.

Kuzey kesimindeki düz arazi yapısı ve sınırlı akarsu yatakları sebebiyle Konya, yüzölçümüne nazaran köprü sayısı az olan bir bölgedir. Bununla birlikte Hatunsaray ve çevresinin engebeli arazi özellikleri ve irili ufaklı akarsular, köprülerin Konya geneline kıyasla daha fazla inşasını gerektirmiştir. Bu köprüler arasında daha büyük ölçekli olan Hatunsaray Gömse ve Gökyurt Çileder köprüleri bölgedeki kervan yolları ile irtibatlı lojistik amaçlı yapılardır. Bölgede, altı gözlü Hatunsaray Gömse Köprüsü dışındaki örnekler tek ya da iki gözlüdür. Çoğunlukla inşa kitabesi bulunmayan Konya köprüleri içinde 1299/1881-82 tarihli Yeşildere Karadoğan Köprüsü, üzerinde kitabesi mevcut, Hatunsaray ve çevresindeki tek örnektir. Bölgede özellikle bağlık-bahçelik alanlarda yer alan tek ve iki gözlü köprülerin, günümüzde halen

kullanıldıkları, diğerlerinin ise işlevlerini yanı başlarında yapılan yeni köprülere devrettikleri görülmektedir.

Günlük kullanım ya da zirai sulama amacıyla yapılmış çok sayıda sarnıcın yer aldığı Konya'da, Hatunsaray ve çevresinde tespit edilen yedi sarnıcın tamamı kaya oyma tekniğinde, küçüklü-büyüküklü örneklerdir. Kısıtlı su kaynaklarının verimli kullanımına yönelik tasarlanmış depo işlevli bu yapılardan bölgede özellikle, Türk dönemi öncesine tarihlenen Gökyurt Katırını ve Söğütlü sarnıçları, ortalarında kaya oyma destek sistemlerine sahip mimari tasarımlarıyla dikkat çekmektedir. Bugün hizmet dışı kalan bu yapılar, insan hayatının temel yaşam kaynağı olan suyun tedariki ve yanı sıra tarım ve hayvancılığın yürütülmesinde bölgenin eski sakinlerine büyük katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak; Ortaçağ ve Türk dönemine ait arkeolojik ve kentsel değerlerinin çeşitliliği ile tanınan Hatunsaray ve çevresindeki antik yerleşimler, Anadolu kültür tarihi için önemli maddi verilere ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında su yapılarının, buldukları coğrafi koşullara göre tasarlanmış yerel mimari üretimler oldukları söylenebilir. Hâlihazırda bölgede yalnız Gökyurt için hazırlanmış bir koruma amaçlı imar planı yürürlükte iken, diğer eski yerleşimlere yönelik herhangi bir planlama çalışması bulunmamaktadır. Hatunsaray ve çevresindeki tarihi su yapılarının belgelemeden öte özgün nitelikleriyle korunup, yaşatılması sayesinde kültürel miras yanında, çağımızın önemli küresel sorunları arasında sayılan iklim değişikliği politikalarına yönelik olarak, su kaynaklarının kullanım ve tedarik yöntemleri bağlamında önemli bir belleğin oluşturulacağına da inanılmaktadır.

5. KATALOG

5.1. Çamaşırhaneler

5.1.1. Gökyurt Ketengölü Çamaşırhanesi (Çizim: 1/Fotoğraf: 1)

Köy yerleşiminin 3 km kadar batısındaki Söğütlü mevkiinde, Ketengölü olarak anılan bir su kaynağı üzerinde konumlanan çamaşırhaneyi; kitabesi bulunmamakla birlikte, malzeme ve teknik özelliklerine göre XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkündür.

Dıştan dışa 11.00 m x 8.00 m ölçülerindeki yapı, kuzeyden güneye doğru alçalan eğimli arazi üzerine yerleştirilmiştir. Moloz ve kaba yonu taşın birlikte kullanıldığı çamaşırhanenin üzeri "L" plânlı betonarme bir döşeme ile kapatılmıştır. İç kısımda döşemeyi destekleyen kare kesitli betonarme bir sütun ile iki ahşap direk yer alır.

Çamaşırhaneye giriş, doğu duvarının kuzeye yakın kenarındaki kapıdan sağlanmaktadır. Çamaşır yıkama yerleri batı duvarı boyunca sıralanmakta ve bu bölümde tek sıra halinde yer alan ocaklar ile bunlara ait altı adet baca deliği bulunmaktadır. Yapının güneybatı köşesindeki helânın doğu duvarında küçük bir havalandırma penceresi açılmıştır.

Çamaşırhanenin su ihtiyacı, yapının ortasındaki doğal su kaynağından sağlanmaktadır. Kaynaktan çıkan su, betonarmeden bir berkitme havuzunda toplanmakta ve buradan taşan fazla su, doğu duvarı altındaki boşluktan tahliye edilmektedir. Geçirdiği onarımlarla günümüze nispeten sağlam olarak ulaşabilen yapı, bugün kullanılmamaktadır.

5.1.2. Gökyurt Söğütlü Çamaşırhanesi (Çizim: 2/Fotoğraf: 2)

Söğütlü mevkiinde bulunan çamaşırhanenin herhangi bir kitabesi yoktur. Hafif eğimli bir araziye kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yerleştirilen yapı, malzeme ve işçilik özelliklerine göre XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir. Moloz ve kaba yonu taş malzemeyle inşa edilen yapı, yaklaşık 6.20 m x 5.30 m dış ölçülere sahiptir. Yapının bir bölümü betonarme döşemeyle örtülürken, bir bölümü açık bırakılmıştır. Üst örtüde baca deliklerinin bulunmaması, su ısıtma amacıyla kullanılan ocakların açık alanda kurulduğunu göstermektedir.

Çamaşırhaneye doğu cephesindeki 0.95 m genişliğindeki açıklıktan girilmektedir. İç mekânın kuzey bölümü, ortada tek kolonla taşınan betonarme döşemeyle kapatılmıştır. Örtü sistemi betonarme olarak yenilenmesine rağmen, kuzeydoğu cephesinde, doğal taştan oyulmuş orijinal bir çörten, halen varlığını sürdürmektedir.

Çamaşırhanenin su ihtiyacı, kuzeydoğu köşesindeki pınardan sağlanmaktadır. Çamaşırhane günümüzde kullanılmamakla beraber, halen akan çeşmesi, ön tarafta, hayvan sulama amacıyla yapılmış yaklaşık 9.00 m uzunluğundaki bir yalağı beslemektedir.

5.1.3. Gökyurt Yenipınar Çamaşırhanesi (Çizim: 3/Fotoğraf: 3)

Söğütlü mevkiinde bulunan çamaşırhanenin doğu köşesindeki çeşmesi üzerinde bir taşa “Sahib-ül Hayrat 1946 Maşâallah” ibaresi kazınmıştır. Öte yandan yapının malzeme ve teknik özellikleri daha çok XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyıl başlarına işaret etmektedir. Çeşme üzerindeki tarihin ise 1946 yılında yapılan bir onarımla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Az eğimli bir arazide kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlandırılan yapının güneybatı duvarı tamamen yıkıktır. Yapı, yaklaşık 6.50 m x 5.50 m dış ölçülerinde olup, moloz ve kaba yonu taş malzemeyle inşa edilmiştir.

Çamaşırhaneye güneydoğu cephesinden, 0.85 m genişliğindeki yarım daire kemerli bir kapıdan girilmektedir. Bugün neredeyse tamamen yıkılmış olan üst örtünün, yalnız kuzey ve doğu köşeleri kısmen izlenebilmektedir. Buna göre; yapının kuzeydoğu duvarından itibaren, boydan boya devam eden yaklaşık 2.00 m genişliğindeki bölümü, düz toprak damla örtülüdür. Toprak dam (kara örtü), ortada ahşap dikmeyle desteklenen bir ana kirişle taşınmaktadır. Harabe halindeki yapının güneybatı duvarı tamamen yıkıktır.

Çamaşırhanenin suyu, doğu köşesinde bulunan çeşmeden sağlanmaktadır. Günümüzde halen akan çeşmenin suyu, beton bir yalakta toplanarak hayvanların sulanması için kullanılmaktadır.

5.2. Çeşmeler

5.2.1. Hatunsaray Çeşmesi (Çizim: 4/Fotoğraf: 4-5)

Hatunsaray'ın merkezinde bağımsız, tek cepheli ve basık kemerli sokak çeşmesidir. Çeşme aynalığında, sol kenara yakın yerleştirilmiş inşa kitabesi bulunmaktadır. Mermer üzerine hakkedilen celi sülüs hatlı üç satırlık Arapça kitabeğe göre çeşme, 1319/1901-02 senesinde yapılmıştır. Kur'an-ı Kerim'den İnsan Suresi 21. Ayetin geçtiği kitabenin okunuşu şöyledir:

Vesekâhüm

rabbühüm şerâben

tahûran - sene 1319

Anlamı: "Rableri onlara tertemiz bir içecek verir. Sene 1319"

Çeşme yaklaşık 2.85 m genişlik ve 2.10 m yüksekliğinde olup, 1.20 m derinliğindedir. Yapımında düzgün kesme ve moloz taşlar birlikte kullanılmıştır. Çeşmenin üzerine sonradan betonarmeden geniş bir tabliye yapılmıştır.

Aynalıkta, kitabe altında taslık nişi ile tek bir lüle bulunmaktadır. Çeşmenin suyu daire plânlı yalakta toplanarak, buradan ince bir kanalla uzaklaştırılmaktadır.

Çeşmenin onarımlarında yoğun şekilde çimento kullanıldığı dikkat çekmektedir.

5.2.2. Gökyurt Başpınar Çeşmesi (Çizim: 5/Fotoğraf: 6-8)

Köy meydanındaki çeşme tipolojik olarak; tek cepheli, teğet kemerli, bağımsız çeşmeler grubundadır. 2.70 m genişliğe ve 2.90 m yüksekliğe sahip çeşme cephesinin 3.00 m kadar doğusunda bir su haznesi ile batısına bitişik, bugün yalnız bir bölümü mevcut olan su yolu vardır. Çeşme aynalığının üst kısmında, dairesel bir madalyon içine 1270/1853-54 tarihi düşülmüştür. Bunun hemen altında bir tarih daha geçmekle beraber, tam olarak okunamamaktadır. Mevcut tarih ibaresine göre çeşme, 1270/1853-54 yılında inşa edilmiştir.

Yüksek bir platform üzerine oturan çeşmenin ön cephesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Çeşme platformunun doğu ve batı kenarlarındaki alçak duvarlarda ise yer yer devşirme malzemeler göze çarpmaktadır.

Çeşmenin teğet kemeri, iki yanda birer ayak tarafından taşınmaktadır. Kemer, bir miktar geriye çekilerek alınlıktan ayrılmıştır. Kemer üzengileri basit bir silme ile dışa taşırılmış ve bu silme, niş kısmında da devam ettirilerek çeşme cephesine hareketlilik kazandırılmıştır. Çeşmeyi dört yönde kuşatan saçak silmesi, kemerin teğet profiline paralel olarak iki yana eğimlidir.

Çeşmenin süslemesiz ayna taşı ortasında tek lülesi vardır. Su yalağı beton sıvalı olup, özgün yalak taşı platformu çevreleyen duvarda yapı malzemesi olarak değerlendirilmiştir. Çeşmenin iki yanında, testilik sekileri vardır.

Başpınar Çeşmesi'nin batı kenarında yaklaşık 20.00 m uzunluğa sahip duvar, eski suyolunun bir bölümünü oluşturmaktadır. Bugün doğusundaki hazneden beslenen çeşme evvelce, köyün yaklaşık 8 km dışındaki bir kaynaktan, bu su yolu üzerine döşeli pişmiş topraktan künklerle taşınan suyla besleniyordu. Muhtemelen çeşmenin inşa edildiği 1853-54 yıllarından çok daha önceye ait olan bu suyolunun taşları, XX. yüzyılın ortalarında köy okulu inşaatında kullanılmıştır (Bildirici, 1994, s. 225). Düzgün kesme taş örgülü suyolunda, sonradan örülerek kapatılmış kemerli açıklık, ayrıca dikkat çekmektedir.

Çeşmenin doğusundaki hazne, çeşme ve suyoluna göre daha geç bir tarihte inşa edilmiştir. Yaklaşık 1.60 m x 2.10 m ölçülere sahip haznenin güney tarafında kapağı bulunmaktadır. Günümüzde üzeri betonarme döşemeyle yenilenmiş haznenin kuzey duvarında tahliye oluğu mevcuttur.

Başpınar Çeşmesi, köyün en merkezi ve suyu bol olan çeşmesidir. Çeşmenin eskiden bağlı olduğu su yolu ise büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

5.2.3. Gökyurt Karaimam Çeşmesi (Çizim: 6/Fotoğraf: 9-10)

Karaimam Camii'nin yakınında yer alan çeşme; 2.60 m genişlik ve 2.65 m yüksekliğe sahiptir. Yarım daire kemerli, tek cepheli bağımsız sokak çeşmesinin düzgün geometrik form göstermeyen kemeri, iki yanda ayaklara oturur. Kitabesi bulunmayan çeşme, malzeme ve teknik özelliklerine göre XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir. Çeşmenin inşasında kaba yonu taş ve devşirme malzeme birlikte kullanılmıştır.

Çeşme cephesinin üzerinde, dışa hafif taşkın olarak örülen taşlarla basit bir saçak teşkil edilmiştir. Süslemesi bulunmayan çeşmenin kemer ayaklarını devşirme sütunlar oluşturmaktadır. Bu sütunlardan soldaki daha geniş iken, daha ince olan sağdaki, taş örgüyle bütünleştirilerek kalınlaştırılmıştır.

Çeşme aynalığında kemerin üzengi hizasında bir taslık nişi bulunmaktadır. Lüleden akan su altta, yekpare doğal taştan oyulmuş dairesel yalağa dökülür.

Onarımlarda fazlaca çimentonun kullanıldığı çeşme, günümüzde halen işlevini sürdürmektedir.

5.2.4. Gökyurt Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) Çeşmesi (Çizim: 7/Fotoğraf: 11-12)

Çeşme, Allı Mahalle'de "Yukarı Harman Yeri" olarak isimlendirilen meydanda bulunmaktadır. Bağımsız, sivri kemerli ve tek cepheli çeşme, kaynaktan beslenme durumuna göre hazneli çeşmeler grubuna dâhildir. Çeşme cephesi yaklaşık 2.95 m genişlik ve 2.75 m yüksekliğe sahiptir. Üzerinde herhangi bir kitabesi bulunmayan yapı, malzeme ve teknik bakımından XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir. Yapı malzemesi kesme ve moloz taştır.

Çeşme nişini örten sivri kemer, alınlıktan bir miktar geriye çekilerek, yanlarda birer ayağa oturtulmuştur. Ayakların üst kısımları, çeşme aynalığında kenardan kenara uzanan basit silme kuşağıyla nihayetlenir.

Çeşmenin iki yana eğimli üst bölümü, basit bir saçak silmesiyle kuşatılarak, sonradan üzerine pişmiş topraktan, ters çevrilmiş bir küp yerleştirilmiştir. Kemerle beraber alınlık ve aynalık bölümleri çimento harcıyla sıvalı çeşmede, aynalığın üst kısmında sıvaya yazılı 1955 senesi, yapının bu tarihte geçirdiği bir onarımı belirtir.

Hafif eğimli bir yamaçta inşa edilen çeşmenin arka kısmında haznesi vardır. Çeşmeye göre daha alçak tutulan haznenin üst kısmındaki açıklık, beton kapakla örtülüdür.

Çeşmenin suyu ancak belirli dönemlerde akmaktadır.

5.2.5. Gökyurt Hatıppınarı Çeşmesi (Çizim: 8/Fotoğraf: 13)

Köprübaşı mevkiinde yer alan çeşme bağımsız, tek cepheli ve yarım daire kemerlidir. Kitabesi bulunmayan çeşme, malzeme ve yapım tekniğiyle XX. yy ortalarına tarihlendirilebilir. Çeşmenin inşasında kesme taşlarla birlikte moloz taş da kullanılmıştır. Çeşmenin üzeri beton tabliyeyle kaplıdır.

Yaklaşık 1.80 m genişlik ve 1.85 m yüksekliğindeki çeşmenin yarım daire kemeri farklı ölçülerde işlenmiş taşlardan meydana getirilmiştir.

Çeşme alınlığının ortasında büyük bir taslık nişi yer alır. Lüle, büyük yekpare bir taşın ortasında olup, lüleden akan su, betondan yapılmış iki büyük yalağı doldurmakta ve buradan da hayvanlara verilmektedir.

5.2.6. Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi (Çizim: 9/Fotoğraf: 14)

Gökyurt Cuma Camii'nin doğu bitişiğindeki müstemilatın güney duvarına bağımlı çeşme, tek cepheli ve teğet kemerlidir. Çeşme aynalığını ikiye ayıran silmenin hemen üzerindeki taşta, mahalli tarzda eski yazıyla "Maşallah 1289" ibaresi kazınmıştır. Buna göre çeşme M.1872-73 tarihlidir.

Yaklaşık 2.90 m genişlik ve 2.70 m yüksekliğe sahip çeşmenin üst kısmı, müstemilat binasının inşasına bağlı olarak kısmen değiştirilmiştir. Çeşme kemeri yanlarda iki ayakla taşınmaktadır. Ayaklar, çeşme aynalığında da kesintisiz devam ettirilen içbükey silmeyle nihayetlenmiştir.

Çeşmenin özgün lülesi büyük yekpare bir taşta tespit edilmiştir. Lüleden akan su, önce yuvarlak plânlı bir yalakta toplanmakta ve buradan da "L" plânlı beton yalağa sevk edilerek, hayvanların sulanmasında kullanılmaktadır.

5.2.7. Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi (Çizim: 10/Fotoğraf: 15-17)

Yerleşimin kuzey kesiminde yer alan bağımsız sokak çeşmesi teğet kemerli ve tek cephelidir. Çeşme aynalığında, 0.60 m x 0.30 m ölçülerinde koyu renkli mermer panoya celî ta'lik oyma hatla, iki sütun ve dört satır halinde düşülen kitabenin okunuşu şöyledir:

İki alemde şâd eyle ilahî ehl-i hayrâtı - Safâyı zevk ahkâmı olup cennet makâmâtı

Bu çeşme banîsi Ali Ağa hem mütevellisi - Salâdır cümle atşânâ içeler âb-u hayâtı

Hasan ile Hüseyin aşkına cari oldu bu çeşme - Nezâretçi ki Abdullah Efendi'ye vere Mevlâ mükâfâtı

Tamam oldu inâyetle dedi Vehbi hidâyetle - Yarın cennette göstere cemâliyle kemâlâtı

Sene 1267

Anlamı: Allah'ım, bu hayrı yapanları iki alemde mutlu eyle. Makamlarını da cennet eyle. Bu çeşmeyi yaptıran ve sebep olan Ali Ağa'dır. Bu çeşme ab-ı hayat gibi susuzları çağırır. Hasan ile Hüseyin aşkına akıyor bu çeşme. Yapıya nezaret eden Abdullah Efendi'ye Mevlâ mükâfatını versin. Çeşme, Allah'ın yardımıyla tamam oldu ve Vehbi de bunun için "Yarın cennette göstere cemaliyle kemâlâtı" dedi. Sene 1267/1850-51

İnşa kitabesine göre çeşme 1267/1850-51 yıllarında Ali Ağa'nın öncülüğünde yapılmıştır. Kitabede Ali Ağa'dan başka, Abdullah Efendi'nin de ismi "yapıya nezaret eden" kişi olarak geçmektedir. Kitabede adı geçen bir diğer şahıs da manzum metnin müellifi olan Şair Vehbi'dir.

Çeşme cephesi, yaklaşık 2.75 m genişlik ve 3.45 m yüksekliğindedir. Sivri kemer, iki yanda bulunan silmeli başlıklara sahip yekpare ayaklar tarafından taşınmaktadır. İçerlek tutulan kemer yüzeyi yivlerle profillendirilmiştir. Kemerin kilit noktasının hemen altında, yüzeyi yivli konik küçük bir püskül vardır. Ayakların başlıklarında izlenen silme, çeşme aynalığında da devam ederek, aynalığı ikiye ayırmaktadır. Ayaklardan sağdaki sade tutulmuş, soldakinin ön yüzü ise dikdörtgen çerçeve içinde stilize bitkisel motiflerle süslenmiştir. Üçgen alınlık üstte profilli bir saçakla sonlanmaktadır.

Çeşmenin kemer gözünde kitabesi ile birlikte yekpare taşta oyulmuş bir taslık nişi bulunmaktadır. Aynalıkta, pirinç malzemedan yapılmış özgün lüle ve zincirle bağlı bir su taşı mevcuttur. Dikdörtgen yalakta toplanan su, birbirine 90° açı ile yerleştirilmiş diğer iki yalağı doldurmakta ve bu sayede hayvanların sulanması sağlanmaktadır.

Her iki ayak tarafında da genişçe birer testilik sekisine sahip çeşme, günümüzde halen yöre sakinleri tarafından kullanılmaktadır.

5.2.8. Yeşildere Cuma Camii Çeşmesi (Çizim: 11/Fotoğraf: 18)

Yeşildere Cuma Camii'nin kuzeybatısında yer alan çeşme; bağımsız, tek cepheli ve teğet kemerlidir. Yaklaşık 2.90 m genişlik ve 3.20 m yüksekliğe sahip çeşme cephesi 1.05 m derliğindedir. Yapı malzemesi düzgün kesme taş olan çeşmeye ait kitabe, günümüzde yerinde değildir. Malzeme-teknik özelliklerine göre çeşmeyi XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek mümkündür.

Çeşmenin teğet kemeri içerlek tutularak vurgulanmıştır. Kemer ayaklarının basit silmeli başlıkları vardır. Başlık silmesi çeşme aynalığında da devam ederek aynalığı iki bölüme ayırır. Çeşme üstte, iki yana eğimli saçak silmesiyle nihayetlenir.

İçi boş kitabeliğin hemen altında taslık nişi vardır. Özgün lüleden akan su, elips formlu bir yalakta toplanmakta ve buradan dar bir kanalla yandaki dikdörtgen yalaklara sevk edilerek, hayvanların sulanmasında kullanılmaktadır. Yalağın her iki yanında bulunan testilik sekileri özgündür.

Yeşildere Cuma Camii Çeşmesi günümüzde halen yoğun şekilde kullanılmaktadır.

5.2.9. Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi (Çizim: 12/Fotoğraf: 19)

Çeşme Yeşildere’de aynı isimli köprü’nün kuzeyinde, yol kenarında bulunmaktadır. Tek cepheli ve yarım daire kemerli çeşmenin günümüzde bir bölümü toprak altında kalmıştır. Çeşmenin inşasında kesme taş kullanılmıştır Kitabesi bulunmayan çeşme, malzeme ve teknik özellikleriyle XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir.

Çeşmenin üst kısmı hafif çıkıntılı bir saçakla sonlandırılmıştır. Günümüzde yalnızca kemer bölümü izlenmekte ve aynalığında taslık nişi yer almaktadır.

Acil onarılması gereken çeşme, yok olmak üzeredir.

5.2.10. Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi (Çizim: 13/Fotoğraf: 20-21)

Güneydere Köyü Orta Mahalle’de bulunan yapı; 1.90 m genişlik ve 2.50 m yüksekliğinde olup, yarım daire kemerli, tek cepheli bağımsız bir sokak çeşmesidir. Çeşmenin aynalığına, taş malzeme üzerine iki satır, iki hücre içinde celi sülüs hatla inşa kitabesi hakkedilmiştir. Bunun hemen üzerinde “Mâşâallah” ibaresi geçer. Kitabesine göre çeşme, 1345/1927 yılında Botsalı Bey’in destekleriyle Muallim Osman Bey tarafından yaptırılmıştır. Kitabede, çeşme bânîsinin adı ile birlikte, yapım tarihi hem hicri hem de miladi olarak verilmiştir. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Mâşâallah

Bodsalı Bey sarf etdi himmet - muallim Osman Bey sa’y ile gayret

Ecrini isterler Bab-ı Gufrânda sene 1345 - Bodsada hidmet eylemiş millet sene 1927

Anlamı: “Mâşâallah. Bodsalı Bey çaba sarf etti. Muallim Osman Bey çalıştı ve gayret gösterdi. Ecrini rahmet kapısından isterler. Sene 1345. Bodsâ’da herkes hizmet etmiş. Sene 1927”

Çeşmenin inşasında düzgün yonu yöresel taş malzeme kullanılmıştır. Günümüzde betonarme bir üst tabliyeyle koruma altına alınan çeşmede, saçak altında devşirme malzemedan geometrik süslemeli bir friz dikkat çekmektedir.

Çeşme aynalığının ortasında, dikdörtgen taslık nişi bulunur. Taslık nişinin üzerinden geçen bir silme aynalığı ikiye böler. Ayna taşı bulunmayan çeşmede, doğal kaynaktan gelen su tek lüleden akmaktadır. Dairesel plânlı yalakta toplanan su, iki kanal ile çeşmenin yan tarafındaki dikdörtgen yalaklara sevk edilerek hayvan sulamada kullanılmaktadır.

Onarımlarla günümüze gelebilen çeşme, bugün halen işlevini sürdürmektedir.

5.2.11. Güneydere Kör Çeşme (Çizim: 14/Fotoğraf: 22-24)

Güneydere merkezinde, bağımsız, tek cepheli çeşme; 2.05 m x 2.65 m x 0.75 m ölçülerinde prizmatik dikdörtgen bir kütle ihtiva etmektedir. Çeşmenin inşasında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Köy halkının verdiği bilgiye göre, çeşme daha evvel yolun karşı tarafında yer alıyordu.

Güneydere Kör Çeşme’nin cephesinde iki ayrı kitabe göze çarpmaktadır⁸ (Fotoğraf:23-24). Üstteki H.700/M.1300-01 ve alttaki H.730/M.1329-30 tarihli bu kitabeler, muhtemelen İlhanlılar döneminden günümüze gelemeyen bir camiye ait olup, çeşme üzerinde devşirme olarak kullanılmışlardır. Kendi inşa kitabesi bulunmayan çeşmenin, malzeme ve teknik özelliklerine dayanılarak, XIX. yüzyıl sonu - XX. yüzyıl başlarında inşa edildiği söylenebilir.

⁸ Yapının cephesinde, biri taslık nişinin üzerinde ve diğeri de taslık nişinin altında olmak üzere iki ayrı kitabe parçası bulunmaktadır. Arapça olan her iki kitabe de iki satır celî sülûs hatla hakkedilmiştir. Üstteki kitabenin okunuşu şöyledir:

1- Benâ hâzihi’l-câmia’l-mübârek el-emîrû’l-kebîr el-ecel

2- ... el-hamîs gurreti ramazânî’l-muazzam sene seb’amie

Anlamı: Yüce Emir ... , 700/ yılının Ramazan ayı başındaki Perşembe günü bu mübarek camiye inşa ettirdi.

Alt kısımdaki kitabe:

1- ... ulbeg Ka...beg azze nasruhû tekabbele’llâhü minhü fi

2- ... ve selâsine ve seb’a mie (...)

Anlamı: Bey Allah onun zaferini yüceltsin ve ondan bu yapıyı kabul etsin. Yediyüzotuz.... yılında ...

Düz cepheli çeşmenin üzeri betonarme tabliyeyle kaplıdır. Cephenin orta kısmındaki taslık nişi kaş kemerlidir. Taslık nişi altında tek lüle vardır.

Taşıma sonrasında çeşmenin alt bölümüne betonarme bir platform yapılmıştır. Güneydere Kör Çeşme, günümüzde halen kullanılmaktadır.

5.2.12. Güneydere Yukarı Mahalle Çeşmesi (Çizim: 15/Fotoğraf: 25)

Güneydere Yukarı Mahalle Camii'nin yanındadır. Bağımsız, tek cepheli ve teğet kemerli çeşme; 2.90 m genişlik ve 3.05 m yüksekliğinde olup, 1.05 m derinliğe sahiptir. Yapımında düzgün kesme taşla beraber yer yer devşirme malzemeye de yer verilmiştir. Çeşme cephesi iki yana eğimli saçak silmesiyle nihayetlendirilmiştir. Kitabesi bulunmayan çeşmeyi, malzeme ve teknik özelliklerine göre XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek mümkündür.

Çeşmenin teğet kemeri içerlek tutularak vurgulanmıştır. Kemer ayakları profilli başlıklarla nihayetlenir. Bu başlık silmesi çeşme nişinde de devam ederek aynalık bölümünü ikiye ayırır. Saçak eteklerinde yine benzer bir silme kullanılmıştır. Çeşmenin üzeri beton kaplıdır.

Çeşme aynalığında yarım daire kemerli taslık nişi yer alır. Tek lüleden akan su alttaki beton yalakta toplanarak, buradan diğer büyük yalaklara aktarılmıştır.

Çeşme günümüzde halen kullanılmaktadır.

5.2.13. İlyas Baba Köyü Çeşmesi (Çizim: 16/Fotoğraf: 26-27)

İlyas Baba Köyü Camii'nin kuzeydoğusunda bulunan çeşme; bağımsız, tek-düz cephelidir. Yapımında ağırlıklı olarak farklı renklerde moloz taş kullanılmıştır. Çeşme alınlığındaki Türkçe kitabe "Maşallah 15.6.1949" tarihini verir. Ancak yapıda göze çarpan bazı özgün malzemeler, ilk inşaa tarihinin daha eski olduğunu ya da başka bir çeşmeden devşirilen parçaların burada tekrar kullanıldığını düşündürmektedir. Çeşmenin etrafında dağınık vaziyette yer alan yekpare taş yalıklar da bu izlenimi doğrular niteliktedir.

Çeşmenin üst bölümü, büyük yekpare bir blok taşla sonlanmaktadır. Saçak tablası şeklindeki bu taşın üst kısmı iki yana hafif eğim verilerek biçimlendirilmiş ve ön cephesine bakışımı olarak birer ay yıldız motifi işlenmiştir. Çeşme aynalığının orta bölümünde taslık nişi yer alır.

Onarımlarda yoğun çimento derz ve beton kullanımıyla özgün hali değiştirilen çeşme, günümüzde halen kullanılmaktadır.

5.3. Köprüler

5.3.1. Hatunsaray Gömse Köprüsü (Çizim: 17/Fotoğraf: 28-29)

Önceleri meskûn durumda iken daha sonra terk edilen Gömse Köyü'ne bağlantıyı sağlayan güzergâhta, "Koca Çay" olarak bilinen ırmağın üzerinde kurulmuştur (Duran, 2010, s. 157). Bazı kaynaklarda altı gözlü olduğu söylenen köprü (Karpuz, 2009, s. 1043), esasen dokuz göze sahiptir (Konyalı, 1964, s. 1101). Köprünün üç gözü farklı dönemlerde, sellerin taşıdığı alüvyon altında kalmıştır⁹. Köprü, dokuz sivri kemer gözü üzerinde iki yana hafif eğimli bir tabliyeye sahiptir. Yapımında kesme ve moloz taşlarla beraber çok miktarda devşirme malzeme de kullanılmıştır. Günümüzde kuzeyde iki ve güneyde bir açıklığı mevcut olan köprü, yakın zamana kadar altı gözü ile ayakta idi.

Kitabesi bulunmayan köprüyü İbrahim Hakkı Konyalı, Gömse Seyfeddin Ferruh Kervansarayı'na ait olduğunu tahmin ettiği bir kitabeden¹⁰ hareketle 612/1215-16 yılına tarihlendirmiştir (1964, s. 1102).

Yapı, bugün mevcut altı gözü itibarıyla yaklaşık 30.00 m uzunluğa ve 4.00 m genişliğe sahiptir. Orijinal dokuz gözlü haliyle, yaklaşık 40.00 m uzunluğunda bir tabliyeye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Köprünün kuzeyde 2.30 m ve 2.70 m açıklığa sahip iki gözü ile güneyde yaklaşık 4.00 m genişliğe sahip tek gözü ayakta iken, diğer gözleri ölçü veremeyecek vaziyette yıkılmıştır. Güneydeki gözün geniş olması, toprak altında kalan diğer üç gözün yine güney yönde olabileceğini düşündürmektedir. Korkulukları tamamen ortadan kalkmış olan köprünün tabliyesi dere taşıyla kaplanmıştır. Köprüde muhtelif devşirme malzemelerin dışında herhangi bir süslemeyle karşılaşılmaz.

Köprünün batıya bakan memba cephesindeki selyaranları da zaman içinde tahrip olarak, günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır.

Gömse Köprüsü her geçen gün bir paça daha yok olmakta ve düzensiz yağışlara bağlı sel baskınları yapıya ciddi hasarlar vermektedir.

⁹ Konyalı eseri incelediği dönemde, dokuz gözden sadece birinin seller tarafından kapatılmış olduğundan bahsetmektedir. (Konyalı, 1964, s. 1101.) Yapının diğer iki gözü de 1960'lı yıllardan sonra kapanmış olmalıdır.

¹⁰ Bu kitabe günümüzde Konya İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'ndedir.

5.3.2. Hatunsaray Ak Köprü (Çizim: 18/Fotoğraf: 30-31)

Konya-Hatunsaray yolu üzerinde, Hatunsaray girişinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda konumlandırılan köprü, iki gözlü, yarım daire kemerli ve düz tabliyeli köprüler grubundandır. Yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmayan köprüyü, tarihi bir güzergâh üzerinde bulunmasının yanı sıra malzeme ve teknik özellikleri açısından XIII. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Duran, 2010, s. 158).

Yapıda, inşa malzemesi olarak büyük oranda kesme taş tercih edilmişken, alt kısımlarda ve selyaranda yer yer moloz taş kullanıldığı görülmektedir.

Köprü yaklaşık olarak 22.50 m uzunluğundadır. Kemerlerin dışında kalan tempan duvarlarının olduğu bölümde 4.50 m olan tabliye genişliği, her iki taraftan da kısmen daralma yapılarak kemer açıklıkları üzerinde 3.80 m'lik genişliğe düşürülmüştür. Kemer açıklıklarından kuzeydeki yaklaşık 5.90 m ve güneydeki ise 5.40 m ölçülerindedir. Kuzeyde bulunan gözün mansap cephesinin üst bölümlerinde yer yer yıkılmalar başlamıştır. Köprünün selyaranı, gemi burnu biçiminde çıkıntılıdır.

Köprünün döşemesi sonradan betonla kaplanmıştır. Korkuluklar yine beton malzeme ile yenilenmiş olmakla birlikte bir kısmı yıkılmıştır.

Hatunsaray Köprüsü, hemen yanı başında inşa edilen modern köprünün hizmete girmesiyle birlikte kullanım dışı kalmıştır.

5.3.3. Gökyurt Köprübaşı Köprüsü (Çizim: 19/Fotoğraf: 32-33)

Tarihi köprü, yerleşimin güneyinde, adını verdiği "Köprübaşı" mevkiinde yer almaktadır. Tek gözlü köprünün eğimli tabliyesi kuzeybatı-güneydoğu yönünde konumlandırılmıştır. Kitabesi bulunmayan köprüyü, malzeme ve yapım özellikleri açısından XIX. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Köprü yaklaşık 12.50 m uzunluğa ve 3.40 m genişliğe sahiptir. 5.00 m genişliğindeki kıyı açıklığı yarım daire kemerle geçilmiştir. Köprünün kemer ve tempan duvarlarında kesme taş, döşemesinde ise moloz-dere taşı kullanılmıştır. Hem memba ve hem de mansap cephesi aynı düzende inşa edilen köprüde, kemer yüzeyi her iki yönde bir miktar içerlek tutulmuştur.

Köprü tabliyesinin yekpare büyük taşlardan ibaret korkuluğu günümüzde büyük ölçüde yıkılıp yok olmuş; yalnız memba yönündeki üç parça korunabilmiştir.

Köprübaşı Köprüsü, kısmi bozulmalara rağmen günümüzde halen köyün güney kesimindeki Ciğeryeri mevkiine geçişi sağlamaktadır.

5.3.4. Gökyurt Çileder/Çiledar Köprüsü (Çizim: 20/Fotoğraf: 34-35)

Yeni açılan Gökyurt-Karadığın stabilize kara yolunun 8. km'sinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusuna konumlandırılan köprü yarım daire kemerli, iki gözlü ve hafif eğimli bir tabliyeye sahiptir. Ağırlıklı olarak moloz taşın kullanıldığı yapıda, kemerler daha düzgün ve büyük taşlarla örülmüştür.

Eserin yapım tarihini veren herhangi bir kitabe veya yazılı belge bulunmamaktadır. Duran, köprüyü tasarım özellikleri ve devşirme malzeme kullanımının yoğunluğuna dayanarak Selçuklu-Karamanoğlu dönemine, XIII.-XIV. yüzyıllara tarihlendirmektedir (2010, s. 156). Köprünün konumu ve yapısal özelliklerini dikkate alarak uzun dönem hizmet verdiği söylenebilir. Yapının yaklaşık 200 m güneyinde bulunan ve son yüzyıla kadar "Cabcak'ın Hanı" olarak kullanıldığı rivayet edilen yapı bakiyesi de köprünün Osmanlılar döneminde yoğun şekilde kullanıldığına işaret etmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında köprünün en az XVII.-XVIII. yüzyıllarda yapıldığını söylemek mümkündür.

Köprünün kemer gözleri dıştan dışa yaklaşık 12.00 m uzunluğunda iken, tabliye uzunluğu 40.00 m'yi bulmaktadır. Tabliyesi, kuzeyde yaklaşık 30° lik bir açıyla kırılma yapan köprü, eğimli döşemeli köprüler grubundandır.

Birbiriyle hemen hemen eş büyüklükteki köprü gözleri, 4.30 m açıklıkta, yarım daire kemerlidir. Kemer yüzlerinde büyük taşlar kullanılırken, karın kısımlarındaki taşlar daha küçük ve daha kaba şekillendirilmiştir. Köprü orta ayağının memba yönünde üçgen planlı bir selyaranı vardır. Köprünün döşeme genişliği 2.40 m olup, korkuluğu yoktur. Köprüde süsleme unsuruna rastlanılmaz.

Özgün mimari özelliklerini koruyabilen yapı, günümüzde atıl durumdadır.

5.3.5. Yeşildere Köyü Köprüsü (Çizim: 21/Fotoğraf: 36-37)

Köyün girişinde bulunmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde yerleştirilen köprü tek gözlü, yarım daire kemerli ve düz tabliyelidir.

Köprünün kuzeydoğusuna bitişik vaziyette, betonarme bir köprü eklenmiş ve tarihi köprünün üzeri de asfaltlanmadan, taşıt trafiğine kapatılmıştır. Herhangi bir kitabesi bulunmayan köprüyü, malzeme ve yapım tekniği açısından XIX. yüzyıl sonlarına tarihlendirmek mümkündür.

Yapının kemer ve tempan duvarlarında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Günümüzde tabliyesi tamamen toprakla örtülü bulunduğundan döşeme malzemesi anlaşılamamaktadır. Yaklaşık 14.00 m uzunluğa ve 5.00 m genişliğe sahip köprünün kemer açıklığı 4.90 m'dir. Mansap cephesinde küçük yıkılmalar baş göstermiştir.

5.3.6. Yeşildere Karadoğan Köprüsü (Çizim: 22/Fotoğraf: 38-39)

Yeşildere Köyü'nde, "Değirmen"e giden yol güzergâhındadır. Kuzeydoğu-güneybatı konumunda yerleştirilen köprü; tek gözlü, yarım daire kemerli ve hafif eğimli bir tabliyeye sahiptir. Mansap cephesinde, kemer taşlarından birisinin üzerinde "Maşallah sene 1299" yazısı okunmaktadır. Buna göre köprü 1299/1881-82 yılında inşa edilmiştir.

Köprü yaklaşık 10.00 m uzunluğunda olup, döşeme genişliği 3.50 m'dir. Kot farkı sebebiyle döşemenin kuzeydoğu tarafı güneybatı tarafına göre yaklaşık 0.60 m daha yukarıdadır. Kemer açıklığı 4.40 m olan köprüde düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Korkuluğu betonla yenilenen yapı, günümüzde halen hizmet vermektedir.

5.3.7. Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü (Çizim: 23/Fotoğraf: 40-41)

Yeşildere merkezde yer alan yapı, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş; iki gözlü, yarım daire kemerli ve düz tabliyeli köprüler grubundadır. Köprü, üzerinde kitabesi bulunmamakla beraber malzeme ve yapım tekniği açısından XIX. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Köprünün uzunluğu yaklaşık olarak 17.00 m ve tabliye genişliği de 2.45 m dir. İnşasında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Birbirine eşit ölçüde inşa edilmiş gözler 4.60 m açıklığa sahiptir. Memba ve mansap cephelerinde tabliye kotundaki taş sırası bir miktar dışa taşınarak korkuluğun altında düz bir hat elde edilmiştir.

Köprü döşemesinin her iki tarafında, yekpare blok taşlardan korkuluklar bulunmaktadır. Köprü döşemesi kaba yonu taşla kaplıdır. Kemer karnında ve selyaranda çimento ile müdahalelerin yapıldığı gözlenmektedir.

Sağlam vaziyetteki köprü, günümüzde halen kullanılmaktadır.

5.3.8. Güneydere Ilıcak Köprüsü (Çizim: 24/Fotoğraf: 42-43)

Güneydere yerleşiminde kuzey-güney doğrultusunda konumlandırılan köprü tek gözlü, yarım daire kemerli ve düz tabliyelidir. Köprü yaklaşık 3.00 m'lik genişliğe sahipken, sonraki dönemde batı tarafına bitişik olarak 2.50 m'lik bir ilave daha yapılmış ve tabliye genişliği 5.50 m'ye çıkartılmıştır. Yaklaşık 11.00 m uzunluğa sahip

köprünün kemer gözü 4.55 m genişliğindedir. Köprü, yerel halktan alınan bilgiye göre, XX. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir.

Köprünün doğu tarafındaki özgün memba cephesinde, kemer taşlarından bazıları ankraj demirleriyle sağlamlaştırılmıştır. Yapımında genel olarak kesme taş kullanılan köprünün tempan duvarları moloz taştandır.

Köprü döşemesi asfaltlanmıştır. Ayrıca, döşemenin iki dış tarafı betonla bir miktar yükseltilmiş ve bu bölümün üzerine demir korkuluk yapılmıştır.

Güneydere Ilıcak Köprüsü, zaman içinde geçirdiği basit onarım ve ilavelerle birlikte günümüzde halen hizmet vermektedir.

5.4. Sarnıçlar

5.4.1. Gökyurt Katırini Sarnıcı (Çizim: 25/Fotoğraf: 44-45)

Gökyurt'ta Başpınar Harmanları mevkiinde bulunmaktadır. Kitabesi yoktur. Yerleşim tarihi M.Ö. 2000'lere kadar uzanan bölgede bu tip kaya oyma sarnıçların genel olarak ortaçağa ait oldukları kabul edilmektedir (Karpuz, 2009 s. 994; Mimiroğlu, 2014, s.111).

Sarnıç, tipolojik olarak "kaya oyma sarnıçlar" grubuna girmektedir. Doğu-batı yönünde uzanan sarnıç, dikdörtgen planlı bir hazne ve bunun doğusundaki giriş kısmından meydana gelmektedir.

Sarnıç zemini ile sarnıç üst kotu arasındaki yükseklik yaklaşık 3.50 m'dir. Sarnıç zeminine inilen merdiven, yarı merdiven-yarı rampa biçiminde ve yine ana kayaya oyulmuş beş basamaktan oluşmaktadır. Kesin bir geometrik şekil göstermeyen sarnıç uzun kenarda 18.50 m, kısa kenarda ise yaklaşık 14.30 m dir. Sarnıçta, her iki yanda sıralanan dörder adet oyma sütun, hazneyi boyuna uzanan üç bölüme ayırmaktadır. Sarnıcın her üç bölümünün de üzeri basık tonoz biçimindedir.

Sarnıç suyunu kuzeybatı köşesine yakın açılmış kanaldan almaktadır. Eğimli bir yamaçta bulunan sarnıç, yamaç sularının bu kanala yönlendirilmesi ile doldurulmaktadır. Giriş bölümünün altına açılan küçük bir galeriyle dışarıyla bağlantısı sağlanan sarnıç, gerek hacminin büyüklüğü ve gerekse toplanan suyun niteliği açısından daha çok tarımsal sulama için kullanılmış olmalıdır.

5.4.2. Gökyurt Söğütlü Sarnıcı (Çizim: 26/Fotoğraf: 46-47)

Söğütlü mevkiinde bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde kaya oyma bir sarnıçtır. Yapım tekniği ve plan özellikleri açısından Katırini Sarnıcı ile büyük benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla Katırini Sarnıcı ile çağdaş olduğu ve ortaçağdan kaldığı söylenebilir.

Sarnıca giriş, güneyindeki kapıdan sağlanmaktadır. Yaklaşık 10.50 m uzunluğundaki sarnıç, girişe doğru iki yönden genişletilerek bu kısımlara karşılıklı birer ayak oyulmuştur. Sarnıcın üst kısmı basık tonoz biçimlidir.

Sarnıcın bulunduğu yamaçtaki sular arazi eğimi ile sarnıca yönlendirilmiş ve kuzey köşesinde bulunan bir kanalla hazneye alınmıştır. Günümüzde hazne girişi kapalıdır. Hazne girişinin doğusunda iki ve batısında da bir adet küçük pencereyle sarnıcın havalandırması sağlanmıştır.

Günümüzde kullanılmayan sarnıç, kısmen su tutmakla beraber hazne tabanı balçıkla kaplıdır.

5.4.3. Gökyurt Başpınar Sarnıcı (Çizim: 27-28/Fotoğraf: 48-49)

Başpınar Mahallesindeki sarnıcın girişindeki yekpare üçgen alınlığın cephesine, Arap rakamlarıyla 1320/1902-03 tarihi düşülmüştür.

Yamaç üzerinde, ana kaya parçasına oyularak yapılan sarnıç, kare planlı bir hazne, giriş ve bu iki eleman arasındaki galeriden meydana gelmektedir.

Sarnıca kuzey cephesinde bulunan açıklıktan girilir. Hazneyle bağlantıyı sağlayan koridor 1.50 m uzunluğundadır. Giriş ile hazne arasında yaklaşık 0.75 m yüksekliğinde, dört basamaklık kot farkı vardır.

Hazne, 7.00 m x 6.00 m ölçülerinde olup, yaklaşık 42 m²lik bir taban alanı meydana getirmektedir. Doldurma penceresi bulunmayan hazne, tavan ve duvarlardan sızan sularla beslenmektedir. Hazne, içeride yaklaşık 2.00 m yüksekliğe sahip olup, üst kısmı düz olarak oyulmuştur.

Su toplama özelliğini halen koruyan sarnıç, günümüzde kullanılmamaktadır.

5.4.4. Gökyurt Allı Mahalle Sarnıcı (Çizim: 29/Fotoğraf: 50-51)

Allı Mahalle'de bulunan sarnıç, yamaç üzerinde inşa edilmiştir. Sarnıcın inşa tarihini gösteren herhangi bir ibare bulunmamakla birlikte, mimari özelliklerine göre XIX. yüzyılın sonu-XX. yüzyılın başlarında yapılmış olduğu söylenebilir.

Tipolojik olarak “kaya oyma sarnıçlar” grubuna giren yapı, kare planlı hazne ve giriş ile bu iki bölüm arasındaki kısa koridordan meydana gelmektedir.

Sarnıca kuzey cephesindeki açıklıktan girilir. Giriş her iki tarafta kesme taşlarla örülmüş ve açıklığının üzeri düz bir atkı ile geçilmiştir. Günümüzde büyük oranda tahrip olan girişin, zamanında dairevi bir alınlıkla nihayetlendiği anlaşılmaktadır.

Hazneyle bağlantıyı sağlayan koridor yaklaşık 2.30 m uzunluğa sahiptir. Giriş ile hazne arasındaki yaklaşık 0.60 m lik kot farkı basamaklarla geçilmekle beraber, günümüzde basamaklar oldukça tahrip olmuş ve adeta rampaya dönüşmüştür. Bu koridor, sonunda basık kemerli bir tepelikle hazneye bağlanmaktadır.

Hazne, 6.35 m x 6.55 m ölçülerinde, yaklaşık olarak 41 m²lik bir taban alanı meydana getirmektedir. Haznenin üzeri düz olarak oyulmuştur. Doldurma kanalı bulunmayan hazne, tavan ve duvarlardan sızan sularla beslenmektedir. Hazne, içeride zeminden itibaren 2.00 m yüksekliğe sahiptir.

Su toplama özelliğini kaybeden sarnıç, günümüzde kullanılmamaktadır.

5.4.5. Gökyurt Devrek Sarnıcı (Çizim: 30/Fotoğraf: 52-53)

Sarnıç Gökyurt'ta, Allı Mahallede bulunmaktadır. Yapının üzerinde inşa tarihini veren herhangi bir kitabe yoktur. Yapısal özellikleri açısından sarnıç XIX. yüzyılın sonu-XX. yüzyılın başlarına tarihlendirilebilir.

Sarnıç yamaca yaslanmış, “kaya oyma sarnıç” tipinde olup, kare plânlı hazne, giriş ve bu iki bölüm arasındaki koridordan meydana gelmektedir.

Sarnıca güneydoğusundaki açıklıktan girilir. Zeminde, girişin her iki tarafında taş platformlar bulunmaktadır. Giriş açıklığı düz bir atkı ile geçilerek, cephesi üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır.

Hazneyle bağlantıyı sağlayan koridor yaklaşık 2.20 m uzunluğa sahiptir. Giriş ile hazne arasındaki yaklaşık 0.50 m'lik kot farkı rampayla bağlanmıştır.

Hazne, 7.30 m x 7.15 m ölçülerinde olup, yaklaşık 52 m²lik bir taban alanı meydana getirmektedir. 1.90 m yüksekliğindeki haznenin üzeri düz olarak oyulmuştur. Doldurma penceresi bulunmayan hazne, tavan ve duvarlardan sızan sularla beslenmektedir.

Su toplama özelliğini kaybeden sarnıç, günümüzde kullanılmamaktadır.

5.4.6. Gökyurt Karaimam Sarnıcı (Çizim: 31/Fotoğraf: 54-55)

Köyün batı yamacındaki Karaimam Mescidi'nin kuzey bitişiğinde bulunan sarnıç, köy odası ile beraber küçük bir manzume oluşturmaktadır. Sarnıcın kitabesi bulunmamakla beraber, bitişiğindeki mescidin mihrabında 1325/1907-08 tarihi geçmektedir. Buna göre sarnıcın da yanı başındaki mescitle çağdaş olduğu söylenebilir.

Yamaca yaşlı sarnıç tipolojik olarak “kaya oyma sarnıçlar” grubundadır. Yapı, kare planlı hazne ile kapı arasındaki kısa bir koridordan meydana gelmektedir.

Sarnıç kapısı batıda, beraberindeki yapılarla bütünleşen bir istinat duvarı üzerinde açılmıştır. Hazneyle bağlantıyı sağlayan koridor yaklaşık 2.00 m uzunluğundadır. Giriş ile hazne arasındaki yaklaşık 1.90 m'lik kot farkı, altı basamakla geçilmiştir. Günümüzde sıvalı olan bu bölüm, koridorun sonunda basık kemerle hazneye bağlanmaktadır.

Sarnıcın haznesi, 6.90 m x 6.90 m ölçülerinde olup, yaklaşık 48 m²lik bir taban alanı meydana getirmektedir. 1.70 m yüksekliğindeki haznenin tavanı düz olarak oyulmuştur. Doldurma penceresi bulunmayan hazne, tavan ve duvarlardan sızan sularla beslenmektedir.

Su toplama özelliğini kaybeden sarnıç, günümüzde kullanılmamaktadır.

5.4.7. Güneydere Değirmenönü Kapılı Sarnıç (Çizim: 32/Fotoğraf: 56-57)

Sarnıç, Güneydere girişinde, Değirmenönü mevkiinde bulunmaktadır. Yapının inşa tarihini gösteren herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Mimari özellikleri açısından sarnıcın XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyılın başlarına ait olabileceği söylenebilir.

Hafif eğimli bir yamaçta inşa edilmiş “kaya oyma sarnıç” kare planlı hazne ile giriş açıklığı arasındaki kısa koridordan ibarettir.

Sarnıca kuzeyindeki, yarım daire kemerli açıklıktan girilir. Giriş cephesi kesme taş örgülüdür.

Hazneyle bağlantıyı sağlayan koridor yaklaşık 2.60 m uzunluğunda olup, yakın zamanda beton malzemeyle yenilenmiştir. Giriş ile haznenin su üstü seviyesi arasındaki yaklaşık 0.80 m'lik kot farkında üç basamak yer alır. Koridor basık kemerli örtüyle hazneye bağlanmaktadır.

Hazne, 6.50 m x 6.50 m ölçülerinde olup, yaklaşık olarak 42 m²lik bir taban alanı meydana getirmektedir. Haznenin üzeri düz oyulmuştur. Doldurma penceresi bulunmayan hazne, tavan ve duvarlardan sızan sularla beslenmektedir.

Benzer tipteki sarnıçlarda su, hazneden doğrudan alınırken, bu sarnıca sonradan bir tulumba düzeneği bağlanmıştır. Sarnıç, günümüzde özgün işlevini halen sürdürmektedir.

5.4.8. Evliya Tekke Köyü Sarnıcı (Çizim: 33/Fotoğraf: 58-59)

Evliya Tekke Köyü merkezindedir. Herhangi bir kitabesi bulunmayan sarnıç mimari özelliklerine bakılarak XIX. yüzyıl sonu - XX. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir.

Eğimli bir yamaç üzerinde konumlanan “kaya oyma sarnıç”; dikdörtgene yakın oval planlı hazne, giriş açıklığı ve bir bağlantı koridorundan meydana gelmektedir.

Sarnıca güneydoğusundaki açıklıktan girilmektedir. Girişin üzeri yarım daire kemerli olup, cephesi kesme taş örgülüdür. Günümüzde girişin kuzeydoğu kısmı yıkıktır.

Hazneyle bağlantıyı sağlayan koridor, yaklaşık 2.30 m uzunluğundadır. Giriş ile hazne arasındaki yaklaşık 0.90 m’lik kot farkı dört basamaklıdır. Koridor basık kemerli bir geçişle hazneyle irtibatlandırılmıştır.

Hazne 5.80 m x 4.80 m ölçülerinde olup, dikdörtgene yakın elips formludur. Yaklaşık 20 m²’lik bir taban alanı meydana getiren haznenin kuzeybatı tarafına küçük bir niş oyulmuştur. Haznenin üzeri düz olarak şekillendirilmiştir. Doldurma penceresi bulunmayan hazne, tavan ve duvarlardan sızan sularla beslenmektedir.

Su toplama özelliğini sürdüren sarnıç, günümüzde kullanım dışıdır.

Kaynakça

- Aköz, A. (2012). 16. Yüzyılda Hatunsaray ve Çevresindeki Yerleşim ve Demografi. H. Bahar (Ed.). *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler)* içinde (s. 259-280). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Arseven, C. E. (1973). *Türk Sanatı*. İstanbul: Karaca Ofset.
- Arseven, C. E. (1988). Çeşme. *Sanat Ansiklopedisi* (C. I, s. 388-389). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Ataç, N. ve Pekak, M. S. (2021). Konya’da Tespit Edilen Kilise ve Şapeller: Konya İlyas Baba Tekke Köyü Kiliseleri. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, IV/I, 1-13. Doi: <https://doi.org/10.48120/oad.896942>.

- Bahar, H. (2012). Hatunsaray Çevresi Erken Yerleşmeleri: Hatunsaray (Lystra). H. Bahar (Ed.). *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler)* içinde (s. 103-115). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Bildirici, M. (1994). *Tarihi Su Yapıları (Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Mut, Silifke)*. Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.
- Boran, A., Bozkurt, T., Mutlu, M. ve Yaşar, H. (2014). Ortaçağdan Günümüze Konya İli ve Güneybatı İlçeleri Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları. A. Özme (Yay. haz.). *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde (C. 2, s. 373-392). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Boran, A., Bozkurt, T. ve Yaşar, H. (2014). Ortaçağdan Günümüze Konya İli ve Güneybatı İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırması. A. Özme (Yay. haz.). *31. Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde (C. 1, s. 112-126). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bozkurt, N. (2009). Sarnıç. *İslam Ansiklopedisi* (C. 36, s. 158-159). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, T. (2015). Konya Hatunsaray (Lystra) ve Çevresindeki Cami ve Mescitler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55(1), 1-54.
- Bozyiğit, R. ve Güngör, Ş. (2012). Hatunsaray Deresi Havzası'nın (Hatunsaray) Fiziki Coğrafyası. Hatunsaray (Lystra). H. Bahar (Ed.). *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler)* içinde (s. 49-67). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Bölükbaşı Ertürk, E. (2004). *Safranbolu Su Mimarisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çaylak Türker, A. (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisinde Çanakkale Çeşmelerinin Yeri ve Önemi. N. Ş. Doğan (Yay. haz.). *Ortaçağ'da Anadolu Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan* içinde (s. 167-184). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.
- Çelik, Ç. (1998). *Bitlis Güroymak'taki Tarihi Mezar Taşları*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Demirci, M. (2012). Selçuklular Devrinde Hatunsaray Bölgesindeki Yerleşimler. H. Bahar (Ed.). *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler)* içinde (s. 239-243). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Denktaş, M. (2000). *Karaman Çeşmeleri*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları
- Duran, R. (2010). Tarihi Konya Köprüleri (Meram İlçesi). A. O. Uysal, A. Yavaş, M. DüNDAR, O. Koçyiğit (Ed.). *XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler* içinde (s.154-165), İzmir: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Duran, R., Baş, A. ve Özcan, R. (2016). *Tarihi Konya Köprüleri*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Dürüşken, Ç. (2003). *Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Erdal, Z. (2014). *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, M. A. (1992). Karaman Vilâyetinin İdari Taksimatı. *Osmanlı Araştırmaları*, XII, 425-430.
- Hasol, D. (1998). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları
- İlter, F. (1978). *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*. Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü.
- Karamağaralı, B. (1993). İç İçe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında, 'Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar' Güner İnal'a Armağan içinde (s. 249-270). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Karpuz, H. (2009). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42 (C.2)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karpuz, H. (2011). Çamaşırhane. *Konya Ansiklopedisi (C. 2, s. 287-288)*. Konya: Konya Kültür A.Ş.
- Kitabı Mukaddes (1999). *İncil (Sevindirici Haber)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Konyalı, İ. H. (1964). *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

- Küçükbezcı, H. G. (2012). Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hatunsaray (Lusna) ve Çevresi. H. Bahar (Ed.). *I. Uluslararası Hatunsaray (Lysra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler)* içinde (s.135-142). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Kürkçüoğlu, C. (1992). *Şanlıurfa Su Mimarisi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Mimiroğlu, İ. M. (2014). *Kilistra*. Konya: Meram Belediyesi.
- Mutlu, M. (2014). *Konya'da Su Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ödekan, A. (1987). Çeşme. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (C. 2, s. 396). İstanbul: Yem Yayınları.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkan, N. (2001). Konya-Meram-Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma, Temizlik ve Onarım Çalışmaları (1998-1999). K. Olşen vd. (Yay. haz.). *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 24-26 Nisan 2000* içinde (s. 165-180). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, N. (2002a). Konya-Meram-Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma, Temizlik ve Onarım Çalışmaları. K. Olşen vd. (Yay.haz.). *12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* içinde (s. 127-138). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Özkan, N. (2002b). Konya-Meram-Gökyurt Köyü Antik Kilistra Kenti Kurtarma Kazısı (1998-2001). M. Denктаş, Y. Özbek, A. Sağıroğlu Arslan (Ed.). *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu* içinde (s. 621-648). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Özkan, N. (2003). Konya-Meram-Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma ve Onarım Çalışmaları (2001). K. Olşen vd. (Yay. haz.). *13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* içinde (s. 223-236). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özyurt, O. (1988). *Konya ve Çevresindeki Tarihi Su Sarnıçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Sönmez, N. (1997). *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.

- Sözlü, H. (2014). *Balıkesir’de Türk Dönemi Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sterrett, J. R. S. (1888). *The Wolfe Expedition to Asia Minor*. Papers of the American School of Classical Studies at Athens Volume III 1884-1885. Boston: Damrell and Upham.
- Tunç, G. (1978). *Taş Köprülerimiz*. Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü.
- Turan, O. (1948). Celalettin Karatay’ın Vakıfları ve Vakfiyeleri. *Bellekten*, XII, 45, 17-170.
- Yıldız, İ. (2008). *Mardin’deki Su Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Summary

The 2012 and 2013 studies of the survey on Konya province and southwest districts from the middle ages to the present-day were carried out in Hatunsaray/Lystra and near region, located in the Meram district of Konya. According to an inscription found in Zoldura Tumulus, 1.5 km far from the northwest of Hatunsaray; in the New Testament, the city of Lystra where the Anatolian Apostle St. Paul is said to be invited the people to Christianity with St. Barnabas between 46-48 AD, corresponds to today's Hatunsaray district. Hatunsaray and its surroundings were inhabited extensively, throughout the Middle Ages, pagan and later Christian Roman periods. And according to the Ottoman archive documents; until the 16th century, it is understood that the non-Muslim communities living here became Turkified and Islamized in time. The cosmopolitan culture reflected to the architectural landscape in Hatunsaray and its surroundings, Gökyurt/Kilistra, Güneydere/Botsa and Yeşildere/Detse, as well as İlyas Baba villages and Byzantine artifacts which are similar to the rock-carved structures observed in Phrygia and Cappadocia with practices specific to the Turkish-Islamic city, it is observed that a complex but a rich texture is dominant in the region.

Within the multi-layered cultural heritage of Hatunsaray and its surroundings, the water structures together with the rock-carved cisterns from the Byzantine era, by diversifying in the Turkish period, it is understood that a water architecture and a water culture developed in accordance with the geographical conditions of the region.

Apart from the fountains, cisterns and laundries built for human and agricultural usage of water as the main source of life, the bridges built to provide uninterrupted transportation in the region have the general character of Turkish water architecture and also show some local characteristics. There has not been any study on the water structures in Hatunsaray and its surroundings as a separate and holistic evaluation, but examples of the region have been introduced in publications based on the type of structure or in inventories. It is thought that, by examining the water structures in the region within the scope of the design, material, technical and epigraphic data, contribution to the researches of Turkish water architecture and culture can be provided. This study aims to draw attention, not only to the architectural and artistic values of the historical water structures in and around Hatunsaray, but also to their importance in settlement archaeology and ethnography.

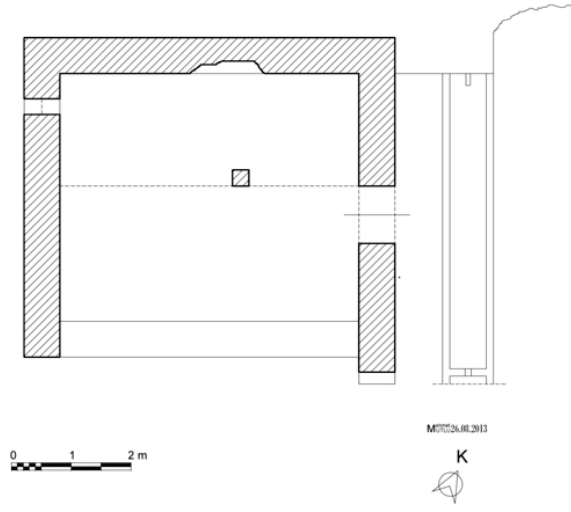
As structures with a cleaning function unique to Turkish architecture, except for the Sille Laundry in Selçuklu District of Konya, the other three examples of laundries appears in Gökyurt. Located in Söğütlü, 3 km west of the settlement area, Gökyurt laundries are modest examples with open and semi-open spaces located on the water resources. These laundries were actively used by the local residents, until the years when the transmission lines were developed and a separate water line was connected to each house. As a matter of fact, in laundries, interventions made with reinforced concrete, in the second half of the 20th century are observed.

The fountains in the Hatunsaray region are generally independent and single-facaded examples. Due to the increasing population from the 17th century, fountain construction was also increased, in settlement areas it is seen that fountains are placed in small squares that can be defined as certain swellings in the streets and partly in vineyards and gardens. In connection with the agriculture-based economy of Hatunsaray and its vicinity, the fountain troughs are also planned for the irrigation of animals. Therewithal, the usage of the names of founder, master and poet in the inscriptions belonging to the fountains of Yeşildere Ali Ağa and Güneydere Orta Mahalle District are noteworthy in terms of the organization of construction activities in vernacular architecture and its literary aspect. In addition, spolia pieces of inscriptions, found in Güneydere Kör Fountain indicate the existence of a mosque dated to the 14th century in the region which hasn't survived today, and most probably from the Ilkhanid period.

Bridges as transportation structures in and around Hatunsaray, due to the rough terrain and large and small stream beds, are more numerous than Konya in general. In addition, the fact that Hatunsaray is a range point on the Konya-Antalya and Alanya caravan route necessitated the construction of large-scale logistics structures such as Gömse and Çiledler bridges. On the other hand, the other bridge structures are mostly single-eyed and

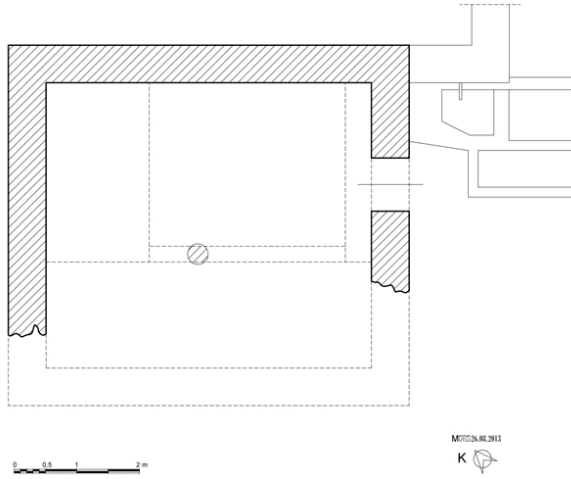
were built at the entrances of settlement areas or in vineyards and gardens. Around Hatunsaray and especially in Gökyurt, rock-carved cisterns are encountered which allow the accumulation and storage of surface water. The cistern structures, which consist of a short corridor, connecting the reservoir below the ground level and the entrance opening, are of critical importance for both the supply of drinking water and enable to agriculture and husbandry in dry times. Volcanic tuff rocks in the region, with their mineralogical structures, allowed the construction of impermeable natural volumes for the properly preservation and accumulation of water. In Gökyurt apart from the cisterns consisting of monolithic volumes without any bearing elements there are also cisterns with rock-carved supports as in the examples of Katirini and Söğütlü. These structures can be shown as rational solutions developed for the efficient use of water resources for the current problem of drought due to global warming and climate change and as a historical reference.

In summary, it can be said that the laundry, fountains, bridges and cisterns found in Konya Hatunsaray and its surroundings are functional structures that emerged under the geographical conditions and cultural diversity of the region. It is essential to preserve and sustain the water structures in Hatunsaray and its surroundings, as the representative of the Turkish water architecture in terms of the material cultural data of the region's as well as socioeconomic history, vernacular architecture and urban archaeology.

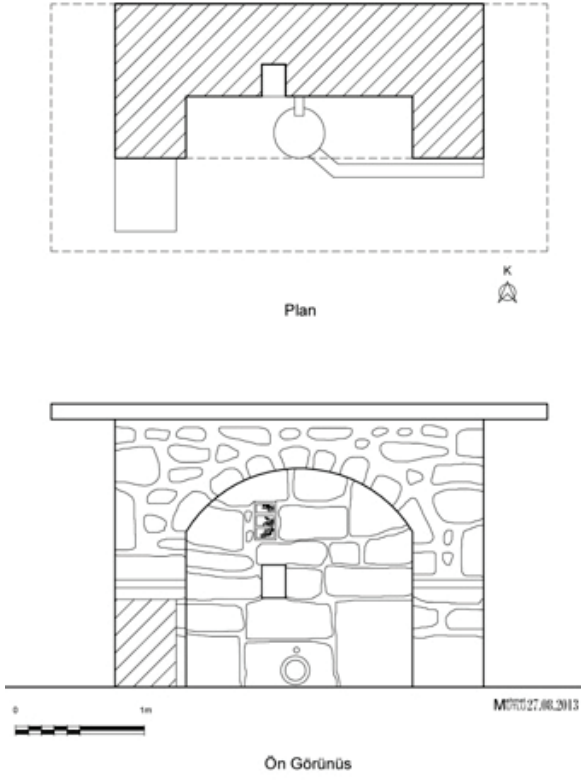
Çizim 2: Gökyurt Söğütlü Çamaşırhanesi Planı

Fotoğraf 2: Gökyurt Söğütlü Çamaşırhanesi Genel Görünümü

Çizim 3: Gökyurt Yenipınar Çamaşırhanesi Planı

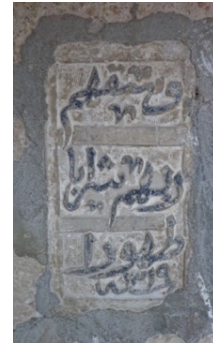
Fotoğraf 3: Gökyurt Yenipınar Çamaşırhanesi Genel Görünümü

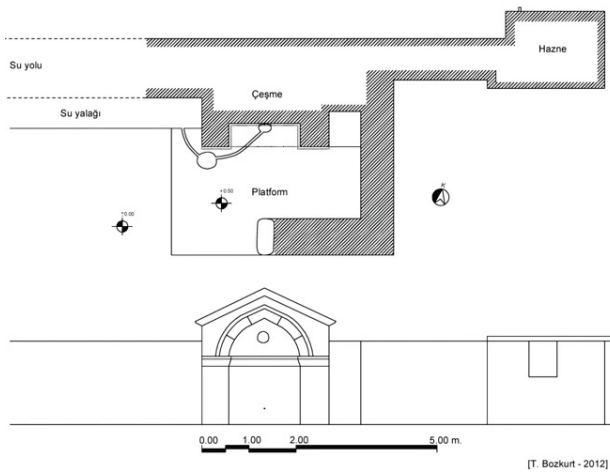
Çizim 4: Hatunsaray Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 4: Hatunsaray Çeşmesi Genel Görünüş

Fotoğraf 5: Hatunsaray Çeşmesi Kitabesi

Çizim 5: Gökyurt Başpınar Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

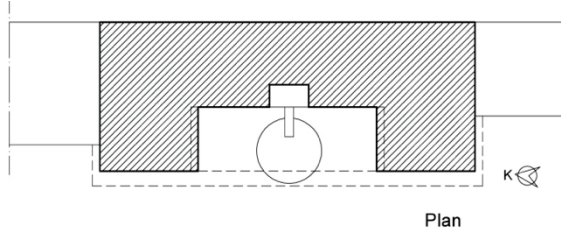
Fotoğraf 6: Gökyurt Başpınar Çeşmesi Genel Görünüş

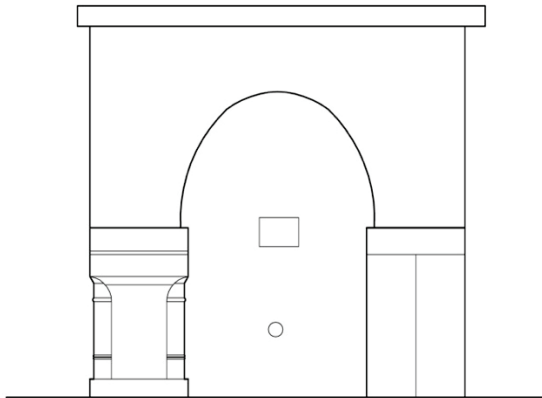
Fotoğraf 7: Gökyurt Başpınar Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf 8: Gökyurt Başpınar Çeşmesi'nin Özgün Yalağı

Plan

Ön Cephe

MUTLU 29.08.2013

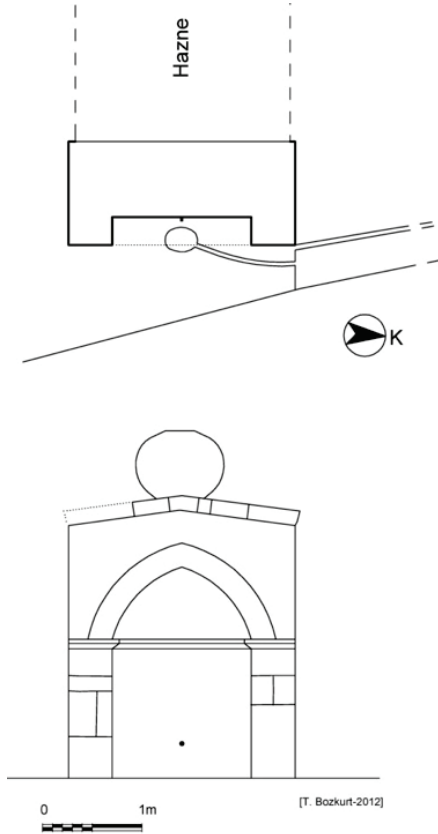
Çizim 6: Gökyurt Karaimam Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 9: Gökyurt Karaimam Çeşmesi Genel Görünüş

Fotoğraf 10: Gökyurt Karaimam Çeşmesi'nde devşirme malzeme

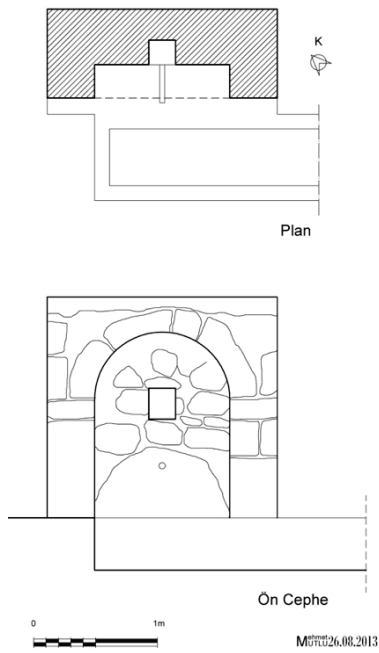
Çizim 7: Gökyurt Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 11: Gökyurt Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) Çeşmesi Cephesi

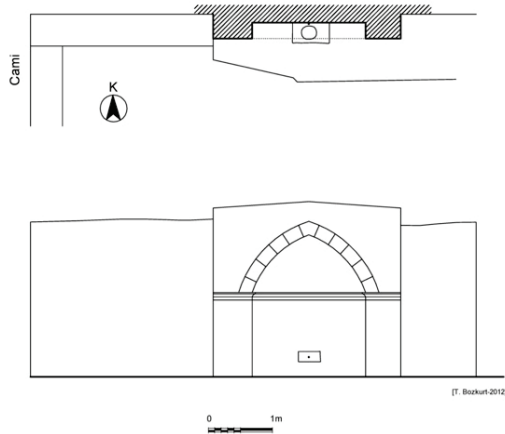
Fotoğraf 12: Gökyurt Yukarı Harman Yeri (Allı Mahalle) Çeşmesi Güneyden Görünüşü

Çizim 8: Gökyurt Hatıppınarı Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

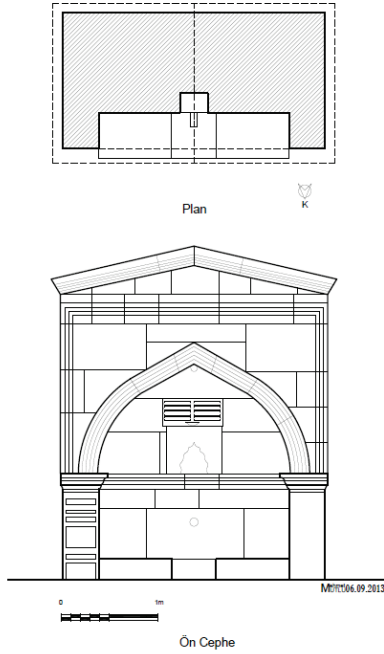
Fotoğraf 13: Gökyurt Hatıppınarı Çeşmesi Cephe Görünüşü

Çizim 9: Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 14: Gökyurt Cuma Camii Çeşmesi Genel Görünüş

Çizim 10: Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

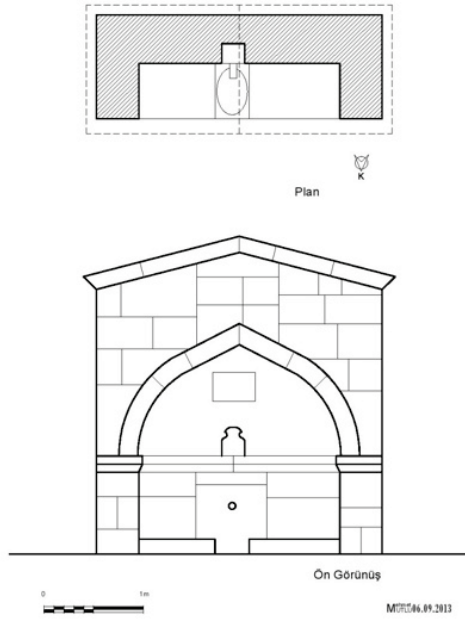
Fotoğraf 15: Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi Genel Görünüş

Fotoğraf 16: Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi Kitabesi

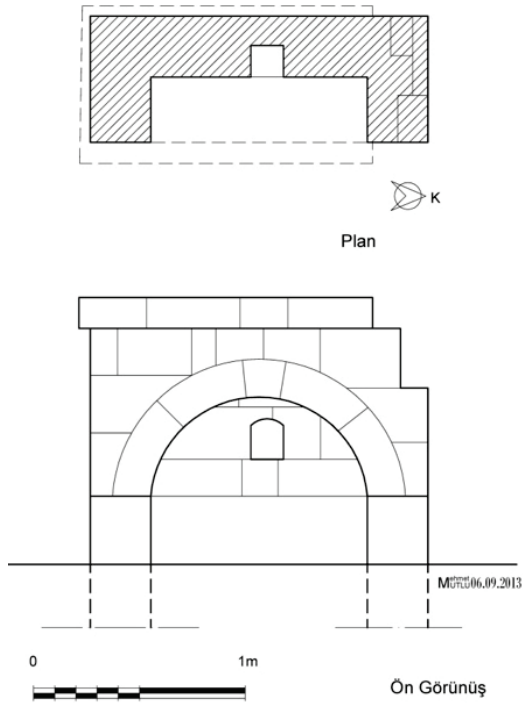
Fotoğraf 17: Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi Özgün Lülesi

Çizim 11: Yeşildere Cuma Camii Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

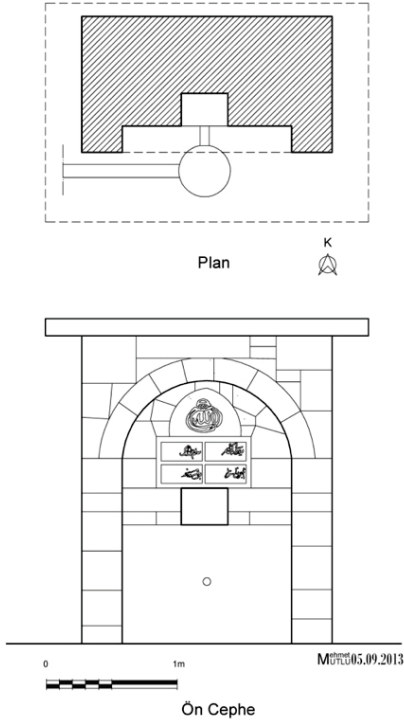
Fotoğraf 18: Yeşildere Cuma Camii Çeşmesi Genel Görünüşü

Çizim 12: Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 19: Yeşildere Hacı Meryem Çeşmesi Cephe Görünüşü

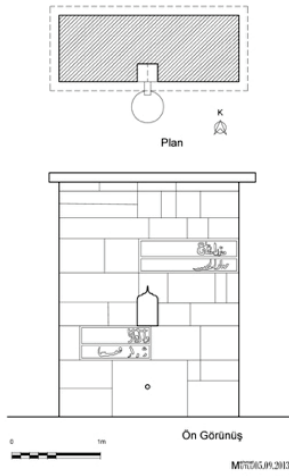
Çizim 13: Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 20: Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi Cephe Görünüşü

Fotoğraf 21: Güneydere Orta Mahalle Çeşmesi Kitabesi

Çizim 14: Güneydere Kör Çeşme Plan ve Cephe Görünüşü

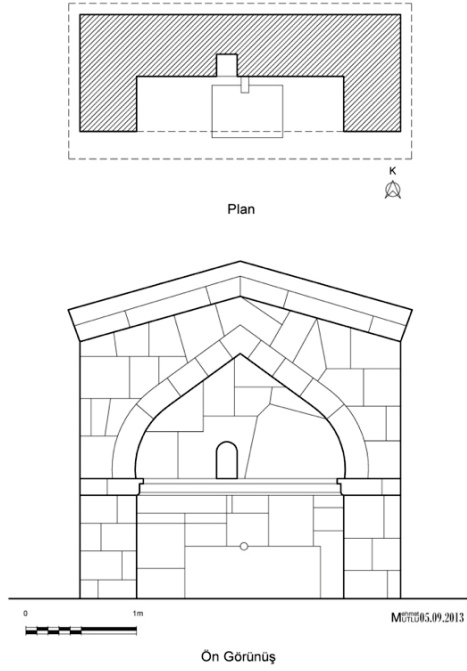
Fotoğraf 22: Güneydere Kör Çeşme Cephe Görünüşü

Fotoğraf 23: Güneydere Kör Çeşme Cephesinde Üst Kısımdaki Devşirme Kitabe

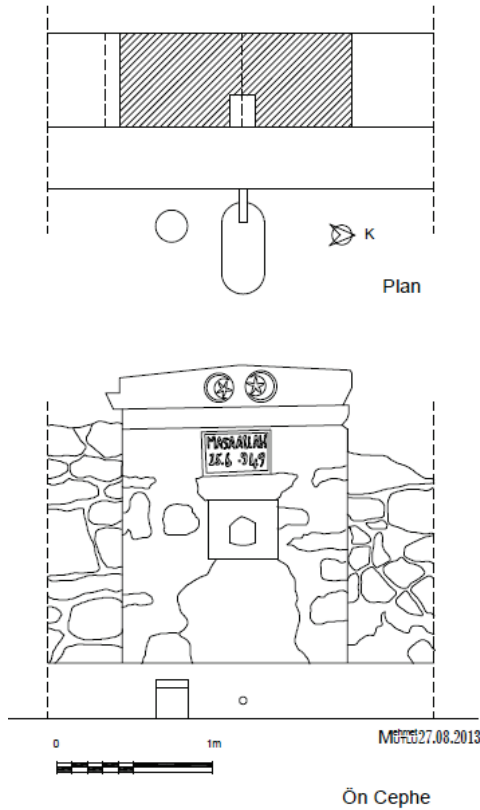
Fotoğraf 24: Güneydere Kör Çeşme Cephesinde Alt Kısımdaki Devşirme Kitabe

Çizim 15: Güneydere Yukarı Mahalle Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 25: Güneydere Yukarı Mahalle Çeşmesi Cephe Görünüşü

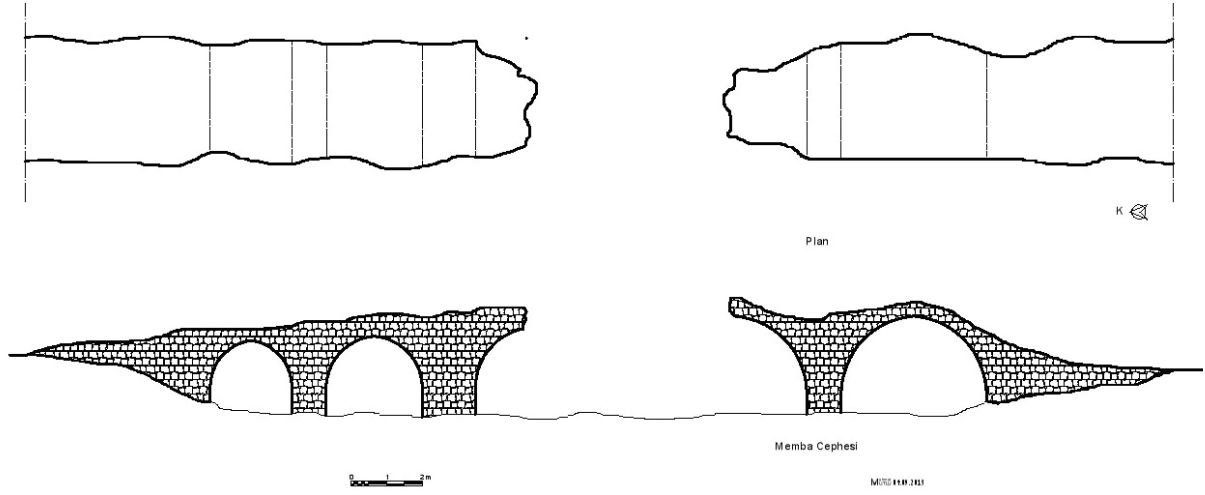
Çizim 16: İlyas Baba Köyü Çeşmesi Plan ve Cephe Görünüşü

Fotoğraf 26: İlyas Baba Köyü Çeşmesi Genel Görünüşü

Fotoğraf 27: İlyas Baba Köyü Çeşmesi'nde Saçak Süslemesi

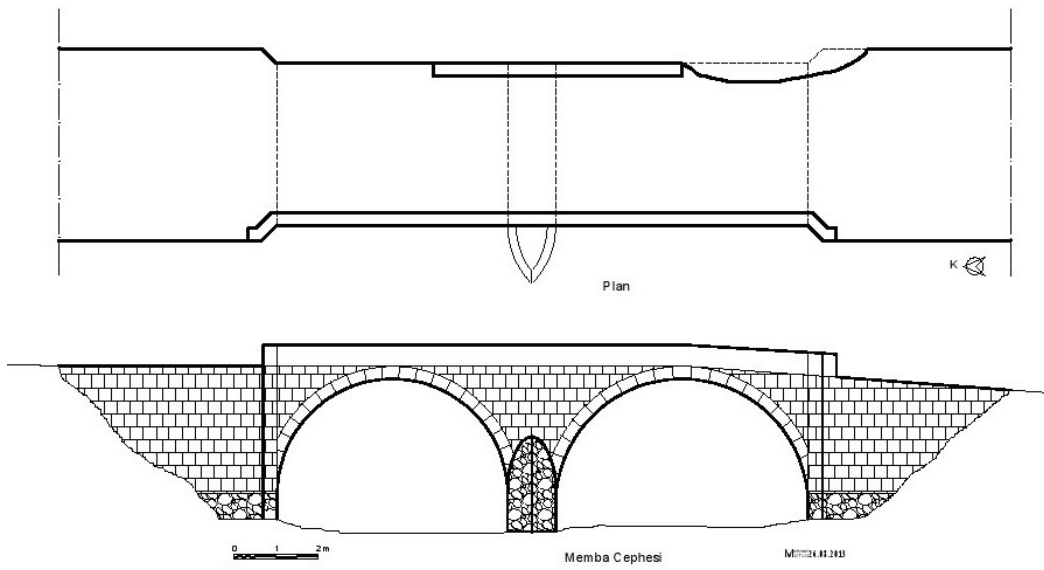
Çizim 17: Hatunsaray Gömse Köprüsü Plan ve Membra Cephesi

Fotoğraf 28: Hatunsaray Gömse Köprüsü Genel Görünüş

Fotoğraf 29: Hatunsaray Gömse Köprüsü'nün Ayakta Kalmış Gözleri

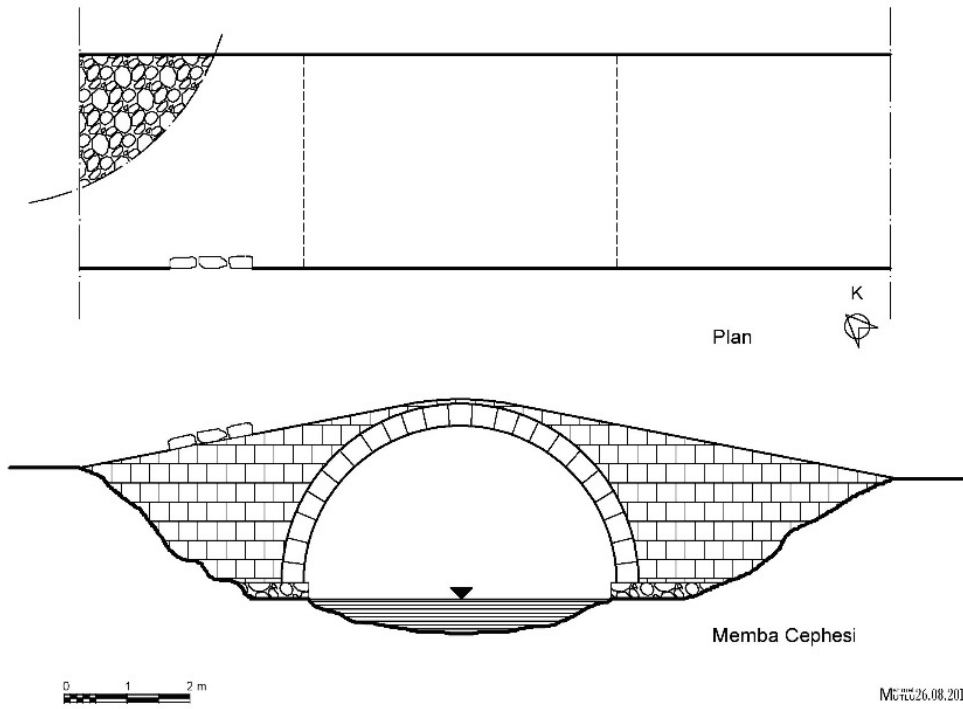
Çizim 18: Hatunsaray Ak Köprü Plan ve Membra Cephesi

Fotoğraf 30: Hatunsaray Ak Köprü Mamba Cephesi

Fotoğraf 31: Hatunsaray Ak Köprü Mansap Cephesi

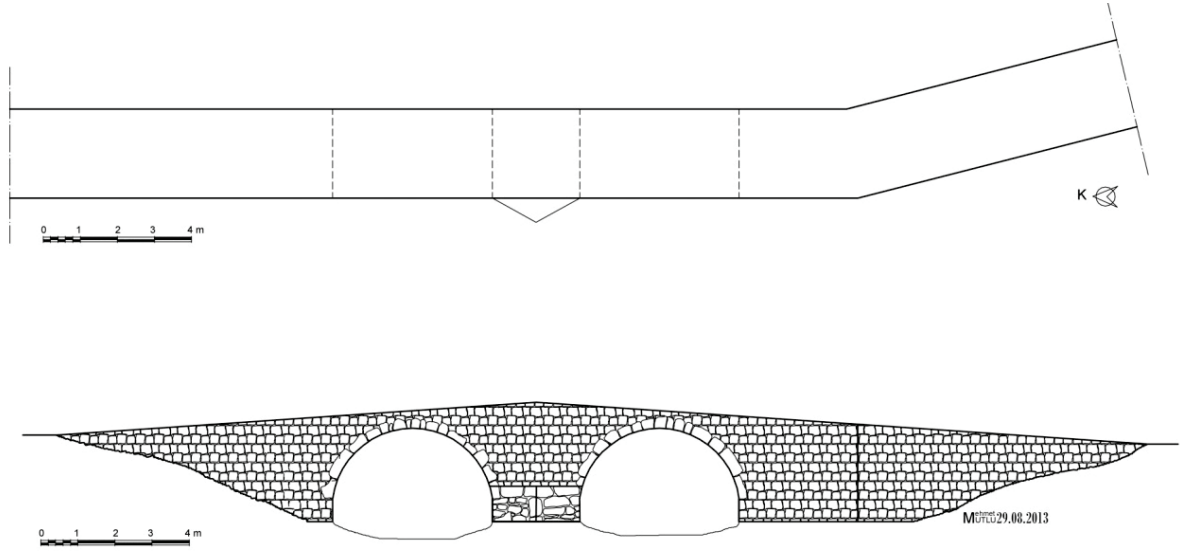
Çizim 19: Gök yurt Köprübaşı Köprüsü Plan ve Mamba Cephesi

Fotoğraf 32: Gök yurt Köprübaşı Köprüsü Mansap Cephesi

Fotoğraf 33: Gök yurt Köprübaşı Köprüsü Döşemesi

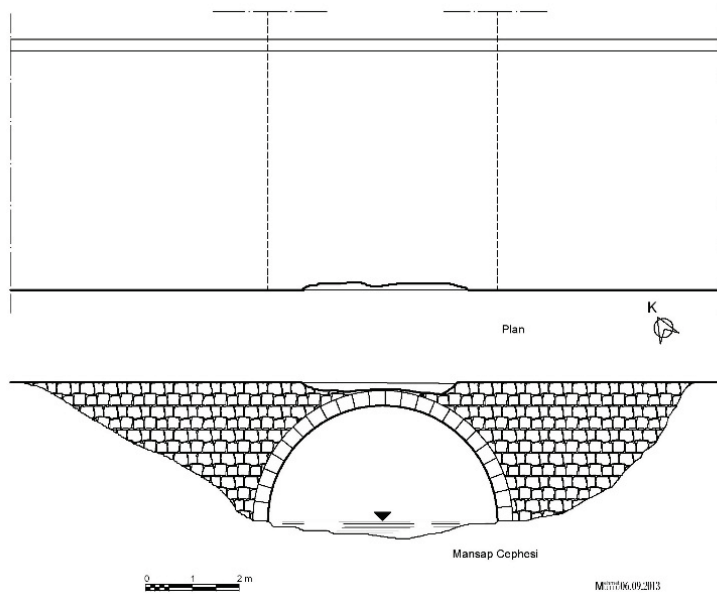
Çizim 20: Gökyurt Çileder Köprüsü Plan ve Membra Cephesi

Fotoğraf 34: Gökyurt Çileder Köprüsü
Membra Görünüşü

Fotoğraf 35: Gökyurt Çileder Köprüsü
Mansap Görünüşü

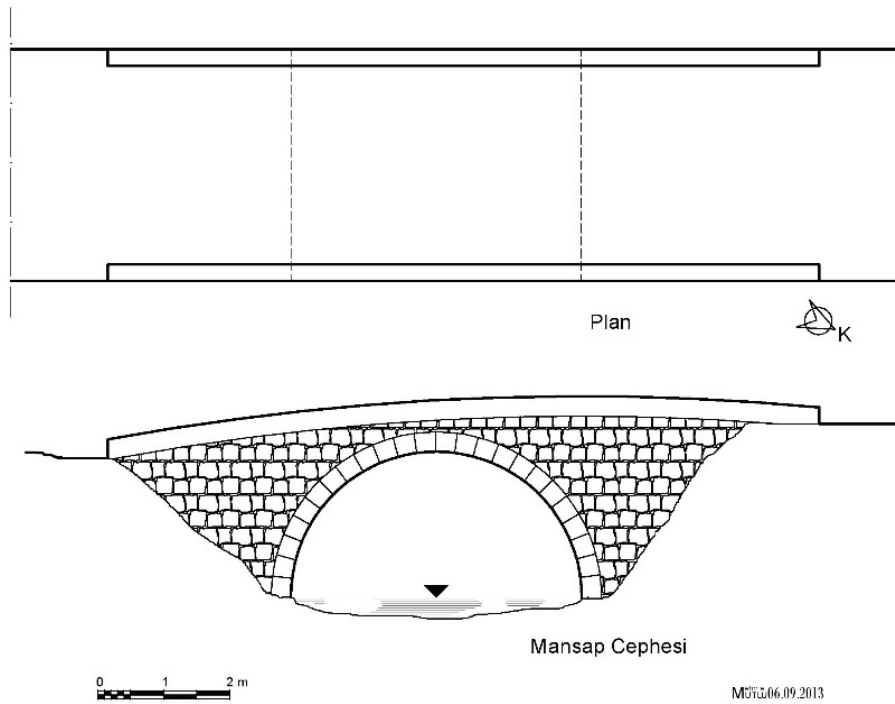
Çizim 21: Yeşildere Köprüsü Plan ve Mansap Cephesi

Fotoğraf 36: Yeşildere Köprüsü Mansap Cephesi

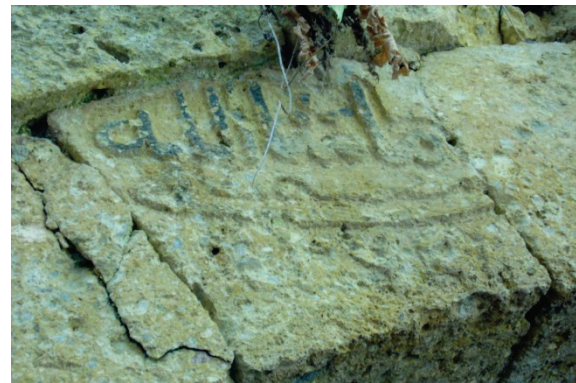
Fotoğraf 37: Yeşildere Köprüsü Döşemesi

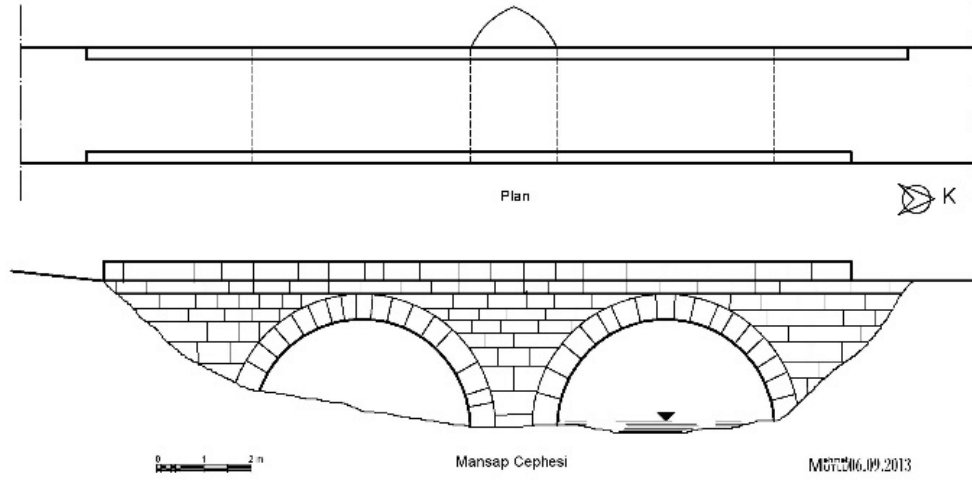
Çizim 22: Yeşildere Karadoğan Köprüsü Plan ve Mansap Cephesi

Fotoğraf 38: Yeşildere Karadoğan Köprüsü Mamba Cephesi

Fotoğraf 39: Yeşildere Karadoğan Köprüsü'nde Kemer Detayı

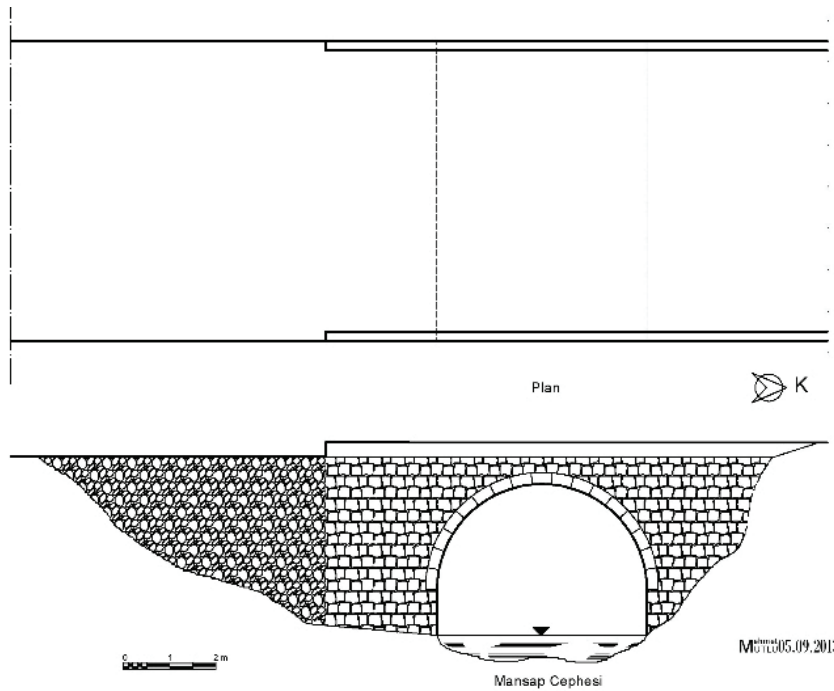
Çizim 23: Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü Plan ve Mansap Cephesi

Fotoğraf 40: Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü Mansap Görünüşü

Fotoğraf 41: Yeşildere Hacı Meryem Köprüsü Döşemesi

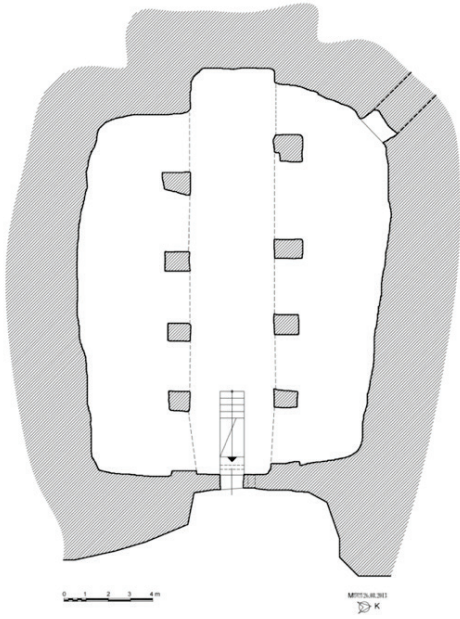
Çizim 24: Güneydere Ilıcak Köprüsü Plan ve Mansap Cephesi

Fotoğraf 42: Güneydere Ilıcak Köprüsü Genel Görünüş

Fotoğraf 43: Güneydere Ilıcak Köprüsü Kemer Karnından Görünüş

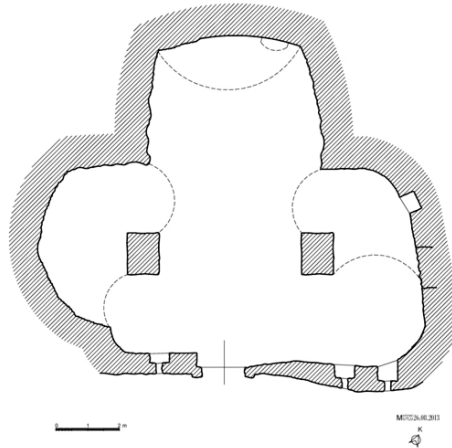
Çizim 25: Gökyurt Katır İni Sarnıcı Planı

Fotoğraf 44: Gökyurt Katırini Sarnıcı Girişi

Fotoğraf 45: Gökyurt Katırini Sarnıcı Girişi (İçten)

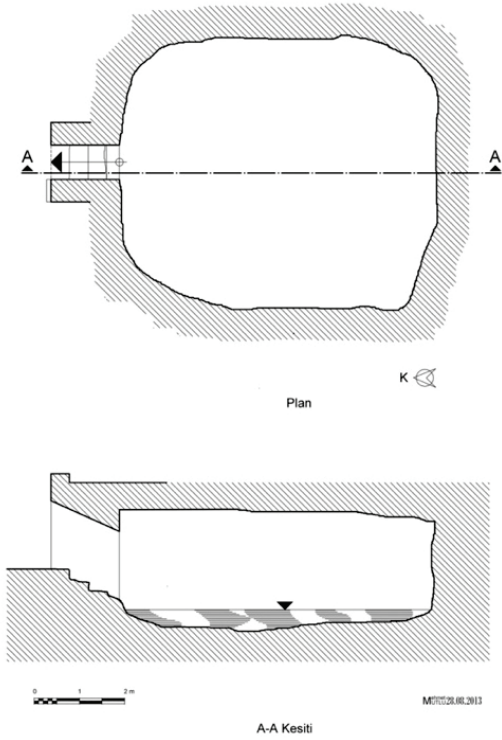
Çizim 26: Gökyurt Söğütlü Sarnıcı Planı

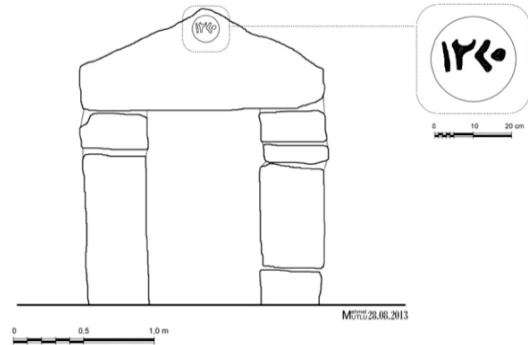
Fotoğraf 46: Gökyurt Söğütlü Sarnıcı Girişi

Fotoğraf 47: Gökyurt Söğütlü Sarnıcı İçten Görünüm

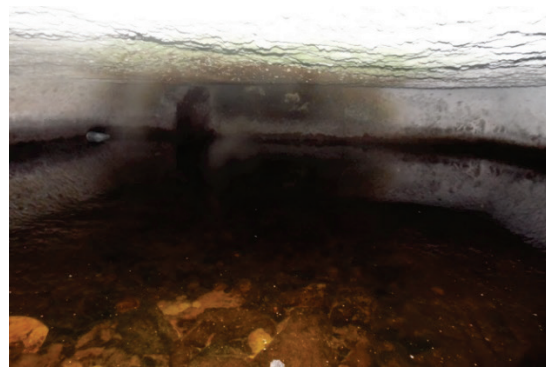
Çizim 27: Gökyurt Başpınar Sarnıcı Plan ve A-A Kesiti

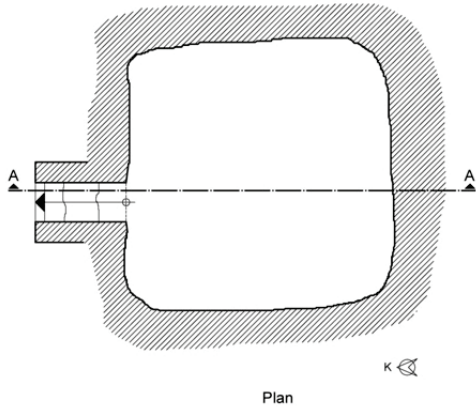
Çizim 28: Gökyurt Başpınar Sarnıcı Hazne Girişi ve Alınlıktan Detay

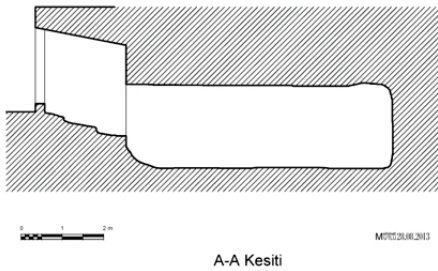
Fotoğraf 48: Gökyurt Başpınar Sarnıcı Genel Görünüş

Fotoğraf 49: Gökyurt Başpınar Sarnıcı Kaya Oyma Haznesi

Plan

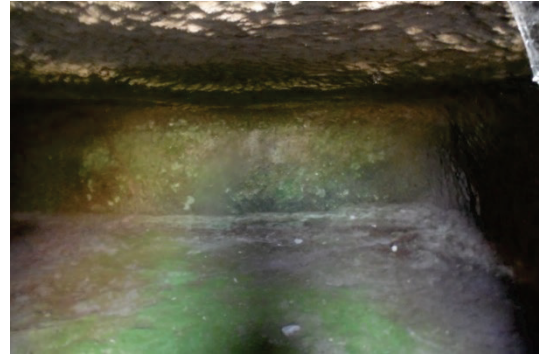

A-A Kesiti

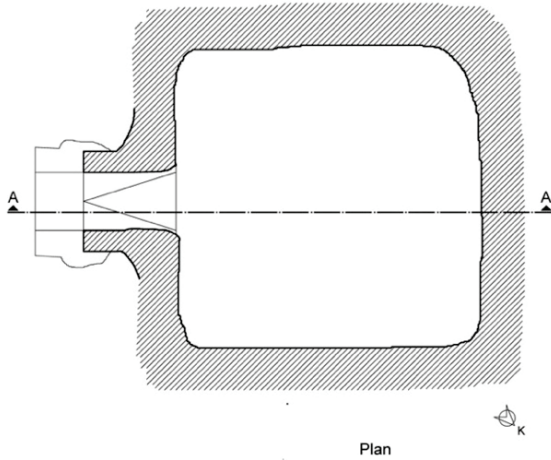
Çizim 29: Gökyurt Allı Mahalle Sarnıcı Plan ve A-A Kesiti

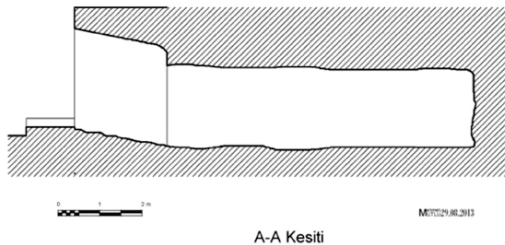
Fotoğraf 50: Gökyurt Allı Mahalle Sarnıcı Genel Görünüşü

Fotoğraf 51: Gökyurt Allı Mahalle Sarnıcı Hazne Görünüşü

Plan

A-A Kesiti

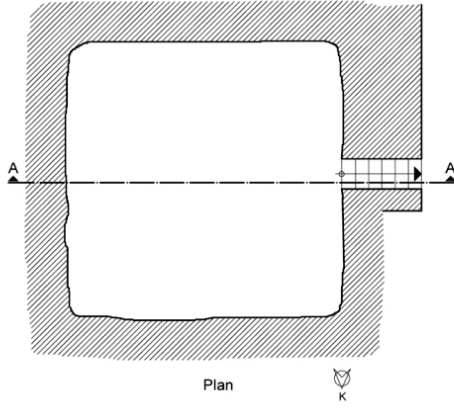
Çizim 30: Gökyurt Devrek Sarnıcı Plan ve A-A Kesiti

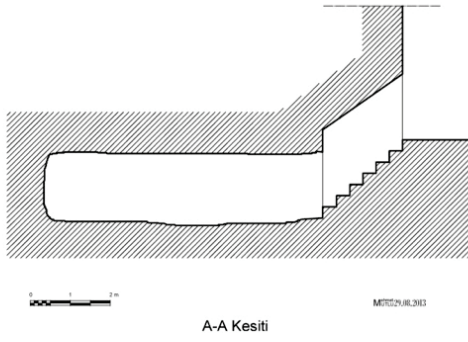
Fotoğraf 52: Gökyurt Devrek Sarnıcı Genel Görünüşü

Fotoğraf 53: Gökyurt Devrek Sarnıcı Hazne Görünüşü

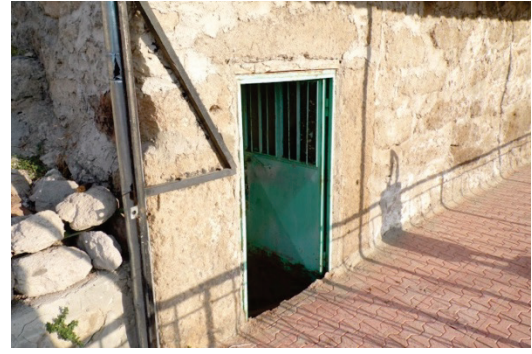

Plan

A-A Kesiti

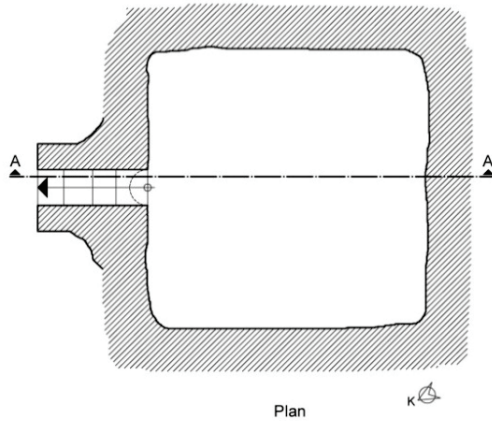
Çizim 31: Gökyurt Kara İmam Sarnıcı Plan ve A-A Kesiti

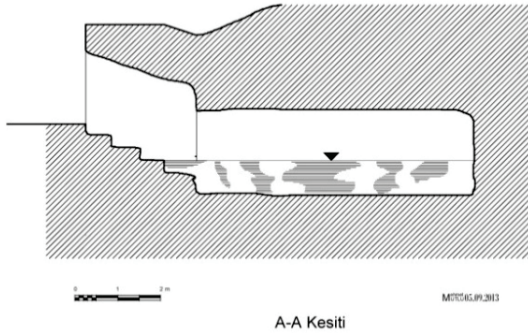
Fotoğraf 54: Gökyurt Kara İmam Sarnıcı Girişi

Fotoğraf 55: Gökyurt Kara İmam Sarnıcı Hazne Görünüşü

Plan

A-A Kesiti

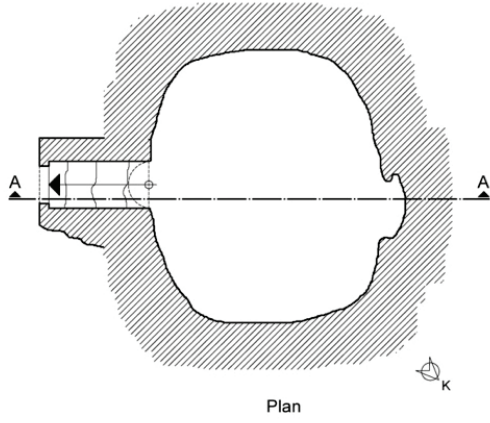
Çizim 32: Güneydere Değirmenönü Kapılı Sarnıç Plan ve A-A Kesiti

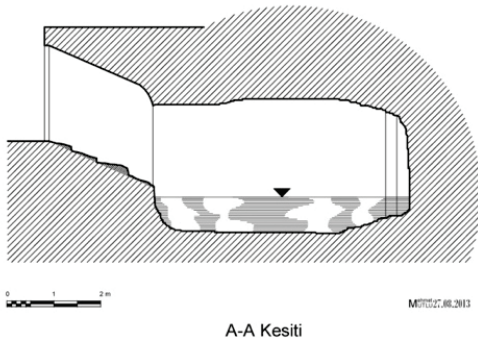
Fotoğraf 56: Güneydere Değirmenönü Kapılı Sarnıç Genel Görünüş

Fotoğraf 57: Güneydere Değirmenönü Kapılı Sarnıç, Hazne Görünüşü

Plan

A-A Kesiti

Çizim 33: Eviya Tekke Köyü Sarnıcı Plan ve A-A Kesiti

Fotoğraf 58: Eviya Tekke Köyü Sarnıcı Genel Görünüşü

Fotoğraf 59: Eviya Tekke Köyü Sarnıcı Hazne Görünüşü